S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 19 (2019), št. 3

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2019

Izdajatelj / Published by

ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

<http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU /

ZRI DR. FRANCO KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / Editorial Board

dr. Ivo Banac (ZDA / USA), dr. Rajko Bratuž, dr. Neven Budak (Hrvaška / Croatia),
dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec, dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan,
dr. Tomaž Kladnik, dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, dr. Jože Mlinarič, dr. Jurij Perovšek,
dr. Jože Pirjevec (Italija / Italy), dr. Dragan Potočnik, dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar,
dr. Imre Szilágyi (Madžarska / Hungary), dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar,
dr. Marija Wakounig (Avstrija / Austria)

Odgovorni urednik / Responsible Editor

dr. Darko Friš

Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča

Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija

e-pošta / e-mail: darko.fris@um.si

Glavni urednik / Chief Editor

dr. Mateja Matjašič Friš

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.

No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*

Nova KBM d.d.

SI 56041730001421147

Prevajanje / *Translation:*

David Hazemali, Uroš Turnšek

Lektoriranje / *Language-editing*

Ana Šela

Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*

Knjižni studio d.o.o.

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Knjižni studio d.o.o.

Tisk / *Printed by:*

Itagraf d.o.o.

<http://shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si>

Izvillečke prispevkov v tem časopisu objavljata 'Historical – Abstracts' in

'America: History and Life'.

Časopis je uvrščen v 'Ulrich's Periodicals Directory', evropsko humanistično bazo ERIH in
mednarodno bibliografsko bazo Scopus (h, d).

*Abstracts of this review are included in 'Historical – Abstracts' and
'America: History and Life'.*

*This review is included in 'Ulrich's Periodicals Directory', european humanistic database
ERIH and international database Scopus (h, d).*

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**.
Izdajo časopisa sta omogočili Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Mestna občina Maribor.
Co-financed by the Slovenian Research Agency and City of Maribor.

*Studia
historica
slovenica*

Kazalo / Contents

V spomin / In Memoriam

ALEŠ MAVER: Doc. dr. Antonu Ožingerju (1943–2019) v spomin625

Članki in razprave / Papers and Essays

MARTIN BELE: Štajerski grb in njegovi začetki v 12. in 13. stoletju631
Styrian Coat of Arms and its Beginnings in the 12th and 13th Century

ŽIGA OMAN: Tottingi s Ptuja in Majšperka: vzpon in propad
meščanske družine v zgodnjem novem veku653
*The Tottings of Ptuj and Majšperk: the Rise and Demise
of a Burgher Family in Early Modernity*

MATEJA MATJAŠIČ FRIŠ in ANA ŠELA: Dr. Franc Tiplič: lenarški zdravnik
med fikcijo in zgodovino695
Dr. Franc Tiplič: Lenart Doctor between Fiction and History

BLAŽ TORKAR: Vittorio Veneto: zadnja italijanska ofenziva
na reki Piavi leta 1918737
Vittorio Veneto: The Last Italian Offensive on the River Piave in 1918

TOMAŽ IVEŠIČ: Ženevska deklaracija v luči velikega "ujedinjenja"
južnih Slovanov novembra 1918761
*The Geneva Agreement in the Light of the Great Unification
of the South Slavs in November 1918*

ANDREJ RAHTEN: "Šampanjec v Gradcu in nemške demivierges"
– ocena delovanja podpolkovnika Shermana Milesa na
Štajerskem leta 1919781
*"Champagne in Graz and German Demivierges" – Evaluation
of the Activities of Lieutenant Colonel Sherman Miles in Styria in 1919*

S *tudia* **H** *istorica* **S** *lovenica*

KLEMEN KOCJANČIČ: **Galicijski levi v bojih proti partizanom:**
14. grenadirska divizija Waffen-SS (galicijska št. 1) na Slovenskem815
Galician Tigers in Combat against Partisans:
14th Grenadier Division of Waffen-Ss (Galician Nr. 1)
in Slovene Lands

ANDREJ KIRBIŠ, MONIKA LAMOT, KATJA KOTNIK, MARINA TAVČAR KRAJNC
and MARIJA JAVORNIK KREČIČ: **The role of Gender in Participation**
and Health Among Slovenian Youth: A Regional Comparison847
Vloga spola pri participaciji in zdravju mladih v Sloveniji:
regionalna primerjava

Ocene / Reviews

ŽIGA OMAN: **Darko Darovec, Vendetta in Koper 1686** (Koper, 2018)877

Avtorski izvlečki / Authors' Abstracts 885

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 893

Studia Historica Slovenica /
letnik / year 19 (2019) 903

S *tudia*
H *istorica*
S *lovenica*

*Studia
historica
slovenica*

UDK 94(436.5+436.6)"1919":341.38
355.48"1919":929Miles Sb
1.01 Izvirni znanstveni članek

DOI 10.32874/SHS.2019-24

"Šampanjec v Gradcu in nemške demivierges" – ocena delovanja podpolkovnika Shermana Milesa na Štajerskem leta 1919

Andrej Rahten

Dr., redni profesor, znanstveni svetnik
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino
Koroška c. 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa
Novi trg 2, SI–1000 Ljubljana, Slovenija
e-pošta: andrej.rahten@zrc-sazu.si

Izvleček:

Članek obravnava delovanje ameriškega podpolkovnika Shermana Milesa v okviru ameriške študijske komisije na Dunaju v začetnih mesecih pariške mirovne konference leta 1919. Ovrednoteni so Milesovi dokumenti o narodnostnih problemih na obmejnem ozemlju med novoustanovljenima Nemško Avstrijo in Kraljevino SHS. Poseben poudarek v prispevku je dan Milesovi dejavnosti na Štajerskem, pri čemer so bili v raziskave pritegnjeni avstrijski, ameriški in slovenski viri.

Ključne besede:

Sherman Miles, Archibald Cary Coolidge, pariška mirovna konferenca, Štajerska, Koroška

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 19 (2019), št. 3, str. 781–814, 97 cit., 5 slik
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

Uvod¹

V zgodovinopisju je bilo že večkrat poudarjeno, da je po razpadu habsburške monarhije glede razmejitve na Koroškem usodno vlogo odigral ameriški podpolkovnik Sherman Miles. Znano je namreč, da se je ameriški predsednik Thomas Woodrow Wilson, ki je bil na pariški mirovni konferenci leta 1919 najvplivnejši državnik, pri odločitvi za koroški plebiscit opiral prav na Milesovo poročilo. Delovanje Milesove komisije se tako v zgodovinopisju večinoma omenja v zvezi s koroškim vprašanjem v času diplomatskih pogajanj na pariški mirovni konferenci. To velja tudi za prvo – in doslej edino – slovensko študijo o Milesovi komisiji, ki je izšla že leta 1956 v *Zborniku Svobodne Slovenije* izpod peresa Alojza Kuharja.² Precej manj znana pa je Milesova vloga pri štajerskem razmejitvenem sporu. Še največkrat se ameriškega podpolkovnika omenja v zvezi z demonstracijami mariborskih Nemcev in reakcijo slovenskih varnostnih sil nanje 27. januarja 1919.³ Edina študija, ki nudi širši vpogled v delovanje Milesove komisije na Štajerskem, je nastala pred tremi desetletji. Avtorja Siegfried Beer in Eduard G. Staudinger sta svojo oceno oprla predvsem na ameriško in avstrijsko gradivo, ki je sicer izjemno informativno in zanimivo, vendar pa nista

¹ Ta članek je nastal v okviru raziskav v programski skupini Oddelka za zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru P6-0138 (A): *Preteklost Severovzhodne Slovenije med srednjo Evropo in evropskim jugovzhodom*, ki ga financira ARRS.

² Študija je bila ponatisnjena leta 1993 v Kuharjevem zborniku, od koder so vzeti tudi citati v pričujoči razpravi: Alojz Kuhar, "Poglavje iz tragedije koroških Slovencev", v: *Zbornik o dr. Alojzu Kuharju*, ur. Tone Sušnik (Kotlje, 1993), str. 94–155 (dalje: Kuhar, "Poglavje"). Za razliko od slovenskega, ki deluje pri tej temi bolj zadržano, avstrijsko zgodovinopisje že tradicionalno izkazuje velik interes za raziskovanje delovanja Milesove komisije. Pri tem velja izpostaviti naslednja dela: Martin Wutte, "Die amerikanische Kommission 1919", *Carinthia I* 125 (1935), str. 189–205; Claudia Fräss-Ehrfeld, "Die Berichte der Miles-Mission bezüglich der endgültigen Grenze in Kärnten", *Carinthia I* 165 (1975), str. 255–266; Christine M. Gigler, *Die Berichte der Coolidge-Mission im Jahr 1919. Die mitteleuropäischen Interessen der Vereinigten Staaten von Amerika nach dem Ersten Weltkrieg* (Klagenfurt, 2001) (dalje: Gigler, *Die Berichte*); Ulfried Burz, "Historiografische Bruchlinien zwischen Wien und Kärnten – Dokumente zur 'Abwehrkampf'-These", v: *Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die Geschichtsforschung*, ur. Hellwig Valentin (Klagenfurt, 2002), str. 113–149. V širšem kontekstu diplomatskih pogajanj v času pariške mirovne konference obravnavajo podrobneje Milesovo komisijo tudi: Bogo Grafenauer, "Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919", v: *Koroški plebiscit. Razprave in članki*, ur. Janko Pleterški, Lojze Ude in Tone Zorn (Ljubljana, 1970), str. 295–378 (dalje: Grafenauer, "Slovenska Koroška"); Tamara (Griesser) Pečar, *Die Stellung der slowenischen Landesregierung zum Land Kärnten*, doktorska disertacija, Universität Wien (Wien, 1973), str. 358–405 (dalje: Pečar: *Die Stellung*); Claudia Kromer (Fräss-Ehrfeld), *Die Vereinigten Staaten von Amerika und die Frage Kärnten 1918–1920* (Klagenfurt, 1996); Martin Moll, "Die 'blutende Wunde' im Süden: Eine neue Grenze entsteht", v: *Bundesland und Reichsgau. Demokratie, Ständestaat und NS-Herrschaft in der Steiermark 1918 bis 1945*, ur. Alfred Ableitinger (Wien, 2015), str. 289–316.

³ Podrobno o tem Gregor Jenuš, *Ko je Maribor postal slovenski. Iz zgodovine nemško-slovenskih odnosov od konca 19. stoletja in v prekratni dobi* (Maribor, 2011), str. 120–139.

vkjučila v svoje raziskave slovenskega.⁴ V tem članku bo Milesovo delovanje predstavljeno v širšem kontekstu njegovega bivanja na Štajerskem, pri čemer bodo upoštevani tudi slovenski viri.

Prihod ameriške misije na Dunaj

Mirovna konferenca v Parizu se je začela sredi januarja 1919. Podpredsednik vlade Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev Anton Korošec tja ni odšel, ključno vlogo med Slovenci v jugoslovanski delegaciji pa je imel po njegovi želji štajerski rojak Ivan Žolger.⁵ Na Koroščev predlog sta bila kot strokovnjaka za razmejitve na severovzhodu države določena duhovnika Franc Kovačič in Matija Slavič.⁶ Slovenski politiki so po združitvi Države SHS s Kraljevino Srbijo računali, da bodo lahko na mirovni konferenci uveljavljali svoje narodne zahteve na podlagi ugleda, ki ga je Srbija uživala kot antantna zaveznica. Avstrija naj bi predstavljala v vojni poraženo državo, Slovenci in Hrvati, ki so se še pred nekaj meseci zagrizeno borili z ramo ob rami z Nemci proti Antanti, pa naj bi z združitvijo s srbsko monarhijo avtomatično pridobili status "zmagovalcev". Poleg tega so verjeli, da bo mirovna konferenca tudi na slovenskem primeru upoštevala Wilsonova načela, saj je predsednik Združenih držav Amerike na konferenci nastopal kot branilec pravice narodov do samoodločbe.

Američani so za vprašanja razmejitev na območju razpadle habsburške monarhije kazali velik interes. Čeprav številčno šibki in brez večjega političnega vpliva, so se v raziskavah znamenite ekspertne skupine *Inquiry* znašli tudi Slovenci.⁷ Milesova komisija je svoje delo opravljala v sklopu širše ameriške študijske skupine za Srednjo Evropo, ki jo je na Dunaju vodil ugledni harvardski profesor zgodovine Archibald Cary Coolidge. Kot zgodovinar je bil tudi strokovnjak za zgodovino habsburške monarhije in ni skrival določenega obžalo-

⁴ Prim. Siegfried Beer in Eduard G. Staudinger, "Grenzziehung per Analogie. Die Miles-Mission in der Steiermark im Jänner 1919. Eine Dokumentation", v: *Als Mitteleuropa zerbrach. Zu den Folgen des Umbruchs in Österreich und Jugoslawien nach dem Ersten Weltkrieg*, ur. Stefan Karner in Gerald Schöpfer (Graz, 1990), str. 133–152 (dalje: Beer in Staudinger, "Grenzziehung").

⁵ Ker Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev ob začetku mirovne konference še ni imela mednarodnega priznanja, je Žolger pripotoval v Pariz formalno kot delegat Kraljevine Srbije. Ko je glasilo hrvaških katoliških narodnjakov *Narodna politika* Žolgerja označilo za "slovenskega delegata", se je na račun takšne "zastarele ideologije" v delu tiska vsul plaz kritik, češ da delegati ne predstavljajo posameznih narodov, ampak Jugoslavijo kot celoto ("Potovanje dr. Žolgerja v Pariz in 'Narodna politika'", *Slovenski narod*, 17. 1. 1919, št. 14, str. 1).

⁶ "Določitev severnih mej Jugoslavije", *Slovenec*, 14. 1. 1919, št. 10, str. 2. Več o Kovačičevem delovanju v Parizu Gregor Jenuš, "Štajersko vprašanje in vloga dr. Franca Kovačiča na pariški mirovni konferenci", *Studia Historica Slovenica* 9, št. 2–3 (2009), str. 669–690.

⁷ Podrobno o tem Uroš Lipušček, *Ave Wilson: ZDA in prekrjanje Slovenije v Versaillesu 1919–1920* (Ljubljana, 2003) (dalje: Lipušček, *Ave*).

vanja zaradi njenega razpada.⁸ Na Harvardu je vodil vzhodnoevropske študije in je veljal tozadevno za glavno avtoriteto v državi.⁹ Hkrati je bil zagovornik krepitve moči ZDA kot velesile, zato mu tudi ni manjkalo diplomatskih ambicij.¹⁰ Pomembno je k njegovemu velikemu vplivu na Dunaju pripomoglo tudi prijateljstvo z Wilsonom.¹¹

Coolidge je 25. novembra odpotoval v Evropo in 6. decembra 1918 prispel v Pariz kot "posebni asistent sekretariata za zunanje zadeve". Imenovan je bil na pobudo Wilsonovega zaupnika Edwarda M. Housa. 26. decembra je bil uradno dodeljen ameriški delegaciji za mirovno konferenco, naloženo pa mu je bilo, da prouči razmere na ozemlju razpadle habsburške monarhije. Coolidge se je zavedal, da odhaja v državo, s katero so bile ZDA formalno še v vojni, čeprav je veljalo premirje. Pariz je zapustil 27. decembra in se odpravil v Bern, kjer je ostal nekaj dni. Na Dunaju so takrat že vedeli, da prihaja ameriška misija, zato je državni sekretar za zunanje zadeve Otto Bauer dal avstrijskemu poslaništvu v Bernu navodilo, naj Coolidgeu pomagajo glede vstopa v državo.¹²

Kljub uradnemu imenovanju Coolidgeove kompetence niso bile povsem jasne: njegova misija je imela uradni status, ne pa tudi diplomatskega. Njena dvojnost se je kazala tudi na lokacijah, kjer je delovala: deloma je bila namreč nastanjena v dunajskem Hotelu Bristol, uporabljala pa je tudi prostore nekdanjega konzulata ZDA.¹³ Že samo dejstvo, da je imela Coolidgeova misija sedež na Dunaju, je postavljalo Avstrijce v boljši položaj, ko je šlo za poročanje Američanov o odnosih Avstrije s sosedi. Čeprav je imela misija striktna navodila, da ne sme posegati v politična dogajanja, je seveda kmalu postala tarča številnih lobiranj. Coolidge je bil zelo dovzeten za komunikacijo, kar kaže tudi njegov prisrčen pogovor z nekdanjim liberalnim poslancem Josefom Redlichom, s katerim sta se spoznala že pred vojno, ko je slednji kot dunajski parlamentarec pogosto nasprotoval slovenskim zahtevam.¹⁴ Tudi ko je šlo za razmejitvena vprašanja, se je sekcijski šef na zunanjem ministrstvu Johann Andreas Eichhoff trudil, da Coolidgea seznani s praviimi ljudmi. Tako je Američanu, na primer, kot strokovnjaka za "južnoštajerske razmere" priporočil Richarda Marchkla in Heinricha Wastiana, ki sta kot poslanca že v času habsburške monarhije veljala

⁸ Archibald Cary Coolidge, *Ten Years of War and Peace* (Cambridge, 1927), str. 241–268.

⁹ Lipušček, *Ave*, 42.

¹⁰ Prim. Archibald Cary Coolidge, *Die Vereinigten Staaten als Weltmacht. Eine Betrachtung über internationale Politik* (Berlin, 1908).

¹¹ Albert Peter-Pirkham, "Meine außenpolitische Tätigkeit im Kampfe um Kärnten", *Carinthia I* 150 (1960), str. 582–602 (dalje: Peter-Pirkham, "Meine außenpolitische Tätigkeit"), tu str. 582.

¹² Gigler, *Die Berichte*, str. 34–36.

¹³ Beer-Staudinger, "Grenzziehung", str. 133.

¹⁴ Gigler, *Die Berichte*, str. 36.

Harvardski profesor zgodovine Archibald Cary Coolidge, član ameriške delegacije na pariški mirovni konferenci in vodja širše ameriške študijske skupine za Srednjo Evropo na Dunaju (Wikimedia Commons)

za notorična sovražnika slovenskih politikov.¹⁵ Skratka, Avstrijci so znali dobro izkoristiti prednost domačega terena.

Coolidgeova misija na Dunaju, ki je imela uradni naziv "ameriška študijska komisija", je delovala v polni sestavi že pred uradnim začetkom pariške mirovne konference. Večina članov je še nosila častniške uniforme, a so bili na Coolidgeovo veliko zadovoljstvo v njej tudi številni diplomanti s Harvarda. V polni sestavi

¹⁵ Österreichisches Staatsarchiv, Archiv der Republik, Auswärtige Angelegenheiten, Neues Politisches Archiv, Liasse Personalia, karton 383, Mapa Richard Marckhl, Eichhoffovo priporočilno pismo za Marckhla in Wastiana, 17. 1. 1919.

je štela 18 članov, k temu pa je treba prišteti še številne sekretarje in kurirje. Njen sedež je ostal Dunaj, je pa Coolidge del sodelavcev odposlal v prestolnice drugih držav, nastalih na območju nekdanje habsburške monarhije. Svoje izpostave je tako komisija dobila v Budimpešti, Pragi, Varšavi in Zagrebu. Zagrebško izpostavo sta prevzela podpolkovnik Sherman Miles in poročnik LeRoy King. Coolidge je zbiral poročila izpostav, nato pa zbirne informacije posredoval ameriški delegaciji v Parizu. Kot ugotavlja vodilna poznavalka delovanja dunajske misije Christine M. Gigler, se je Coolidge odločil, da bo v Pariz posredoval poročila, ki naj bi odražala "avstrijsko gledanje", in to brez komentarjev. A temu pravilu ni ostal zvest in pogosto – tudi ko je šlo za vprašanje jugoslovansko-avstrijske razmejitve –, ni mogel skriti "globokega sočutja za želje mlade republike". Naklonjenost med vodjem ameriške misije in oblastmi gostujoče države je bila tolikšna, da je avstrijska vlada občasno posredovala svoja sporočila mirovni konferenci v Pariz kar prek Coolidgea.¹⁶ Kmalu pa se je na veliko razočaranje slovenskih politikov pokazalo, da so podobna čustva prevečala tudi šefa Coolidgeove izpostave v Zagrebu.

Miles v slovenski prestolnici

Novice o prihodu ameriške misije na Dunaj so se hitro razširile. 8. januarja je štajerski deželni svet sprejel sklep, da povabi Coolidgeovo komisijo, "naj obišče tudi po Jugoslovanih zasedeno nemško ozemlje" in prouči tamkajšnje jezikovne razmere.¹⁷ Kmalu je svoj poziv posredovala tudi koroška deželna vlada. Kot posrednika v sporu med Avstriji in Jugoslovani je Coolidge poslal Milesa, ki ga je spremljal poročnik LeRoy King.

Ameriška častnika sta se najprej odpravila v Ljubljano, kjer sta se 13. januarja srečala z ljubljanskimi vladnimi predstavniki. V zapisniku Narodne vlade SHS je zabeležen prihod dveh ameriških častnikov, ne da bi bilo navedeno njuno ime. Zabeleženo pa je, da sta bila "člana misije, ki študira v posameznih državah bivše Avstrije vprašanja, ki se tičejo mirovne konference". Torej je šlo za Milesa in Kinga, njun tolmač pa je bil pravnik Leonid Pitamic, ki takrat še ni mogel vedeti, da bo poldrugo desetletje kasneje postal prvi jugoslovanski poslanik slovenskega rodu v Milesovi domovini. V zapisniku je tudi Milesova izjava, "da deloma pozna razmere v Jugoslaviji, ker je bil za časa prve in druge balkanske vojne v Srbiji". Na tem spoznavnem srečanju je bilo tudi sklenjeno, da se bosta naslednji dan Američana ponovno srečala s poverjeniki in člani ljubljanske komisije za mirovno konferen-

¹⁶ Gigler, *Die Berichte*, str. 35–38.

¹⁷ "Nemci vabijo ameriško komisijo v zasedeno ozemlje", *Slovenec*, 10. 1. 1919, št. 7, str. 2.

Sherman Miles
(1882 – 1966)
(mikemcclaghry.
wordpress.com)

co, ki jih je po Žolgerjevem odhodu v Pariz vodil Fran Vodopivec.¹⁸

Istega dne, ko sta se Miles in King srečala s slovenskimi poverjeniki, je *Slovenec* objavil novico z Dunaja, da naj bi Wilson predlagal mirovni konferenci, ki se bo v kratkem sestala, "nevtralizacijo spornih koroških ozemelj". To naj bi dosegel z ameriškimi in britanskimi zasedbenimi silami.¹⁹ Slovensko časopisje je takrat redno spremljalo ameriške dejavnosti na ozemlju nove države. Tako je med Milesovim obiskom Ljubljane poročalo, da je na Reko 12. januarja prispe-la deseterica ameriških časnika, ki so se pripeljali v Evropo v Wilsonovem spremstvu.²⁰

¹⁸ *Sejmi zapiski Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918–1921*, I–III, ur. Peter Ribnikar (Ljubljana, 1998, 1999 in 2002) (dalje: Ribnikar, *Sejmi zapiski*), tu I, str. 265.

¹⁹ "Wilson za Koroško", *Slovenec*, 13. 1. 1919, št. 9, str. 2.

²⁰ "Ameriški časniki na Reki", *Slovenec*, 15. 1. 1919, št. 11, str. 4.

Toda obisk Milesa in Kinga v Ljubljani je minil precej neopaženo. Še največ pozornosti jima je posvetil dnevnik *Slovenski narod*, ko je poročal o njunem obisku opere *Jevgenij Onjegin* v ljubljanskem Narodnem gledališču 15. januarja. Ob prihodu sta doživela stoječe ovacije, ki so skoraj zasenčile sam kulturni dogodek. Pozdravila sta ju intendant Fran Govekar v predsedstveni loži in liberalni politik Adolf Ribnikar, ki ju je nagovoril "v imenu občinstva" iz pritlične lože. Kot tolmač ju je spremljal Pitamic. Ribnikar je zaklical "Slava!" ZDA, "njih zmagoslavnim armadam ter predvsem predsedniku Wilsonu". Miles in King sta povedala, da sta se pravkar vrnila z Bleda. Zagotovila sta, da gojijo ZDA do Slovencev "najiskrenejše simpatije" in da ZDA želijo prisluhni "kolikor mogoče upravičenim zahtevam Jugoslavije" na bližajoči se mirovni konferenci v Parizu. Vsaj tako je Milesove besede prevedel poverjenik ljubljanske vlade Vladimir Remec, čeprav je kasnejši razvoj diplomatskih dogajanj bolj pokazal, da morda prevod ni bil povsem pristen (ali pa niso bile pristne Milesove besede). Kakorkoli že, občinstvo je Američanoma vzklikalo in ploskalo, dame pa so jima mahale z robci.²¹

Da sta se Miles in King rada udeleževala kulturnih dogodkov v Ljubljani, priča tudi to, da so 15. januarja poverjeniki razpravljali o želji ameriških častnikov, da slišita slovenske narodne pesmi. Nalogo, da jima zapoje, je dobil mali zbor Glasbene matice.²² Očitno so se gostitelji močno trudili za dobro počutje Američanov v Ljubljani, kar je kazalo tudi Vodopivčevo prizadevanje. Dan pred opisano gledališko predstavo je zvečer namreč neumorno iskal cigare in cigarete, da bi z njimi pogostil "ameriško mirovno misijo". Bila je že pozna ura in se mu je šele po dolgem iskanju le posrečilo v neki trafiki priskrbeti "100 egiptovskih III.", vendar z obljubo, da jih vrne "in natura".²³

V poročilu, ki ga je Miles 16. januarja sestavil za Coolidgea, seveda ne najdemo mnenja o ljubljanskih kulturnih dogodkih ali kvaliteti cigar. Je pa jedrnato opisal slovenska stališča glede mejnih vprašanj. Poudaril je, da so Slovenci večinoma usmerjeni v mejo z Italijo, pri čemer naj bi bilo zanje ključnega pomena vprašanje Trsta. Kar zadeva razmejitve na Koroškem in Štajerskem, pa je ameriški častnik ugotovil, da Slovenci zagovarjajo mejo po narodnostnem kriteriju, čeprav ponekod z gospodarskimi argumenti potiskajo mejo na sever. Miles je pri tem omenil Beljak in Radgono. V poročilu je poudaril tudi "skoraj patetično zaupanje" slovenske vlade in ljudstva v ZDA "kot svojega zaščitnika v Parizu". Miles je ugotavljal, da se Slovenci vseskozi sklicujejo na Wilsonova načela, misleč, da bodo lahko tako kot drugi mali narodi dosegli uresničitev

²¹ "Narodno gledališče", *Slovenski narod*, 16. 1. 1919, št. 13, str. 3.

²² Ribnikar, *Sejmi zapiski*, I, str. 271.

²³ Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1164 (dalje: AS 1164), škatla 1346, Vodopivčevo pismo neimenovanemu "ravnatelj", 15. 1. 1919.

svojih zahtev in varnost.²⁴ Kako je v praksi izgledala izpeljava Wilsonovih načel, pa so na svoji koži kmalu izkusili slovenski politiki, ko so iskali podporo proti avstrijskim zahtevam.

Milesova intervencija med graškimi pogajanji

Milesov obisk v Ljubljani je sovpadal z zaostrenim položajem na koroški fronti, zato ga je Coolidge usmeril, naj obišče Celovec. Ker pa sta se sprti strani odločili za pogajanja v Gradcu pod pokroviteljstvom štajerskega deželnega glavarja Wilhelma Kaana, sta se Miles in King napotila 17. januarja 1919 kar tja.²⁵ Tako sta se tudi kot opazovalca udeležila pogajanj med slovenskimi in koroškimi predstavniki.²⁶ Kot zastopniki ljubljanske vlade so na njih sodelovali Gregor Žerjav, Franc Smodej, France Grafenauer, Emil Gaj in Andrej Vrečko.²⁷ Prvi trije so bili prvokategorniki slovenske politike: Žerjav je bil ključna osebnost slovenskih liberalcev, duhovnik Smodej komisar ljubljanske vlade za Koroško, Grafenauer pa nekdanji dolgoletni deželni in državnozborni poslanec koroških slovenskih katoliških narodnjakov. Avstrijska pogajalska ekipa je bila manj prominentna, toda diplomatsko spretnejša. Dunajski državni urad za zunanje zadeve je zastopal konzul Max Hoffinger, kasnejši poslanik avstrijske republike v Beogradu. Toda ključno vlogo na avstrijski strani je odigral kapitan fregate Albert Peter-Pirkham, ki je na pogajanjih v Gradcu zastopal koroško deželno vlado.²⁸ Slednji je bil tudi po činu enakovreden podpolkovniku Milesu, kar je gotovo pomembno vplivalo na njuno komunikacijo. Ta je potekala v angleščini, katere je bil nekdanji avstro-ogrski častnik več.

Miles je dobil vtis, da želijo Avstrijci njegovo posredovanje, a na to sprva ni hotel pristati. Prav tako ni bil navdušen nad avstrijskim predlogom, naj obišče zasneženo Koroško, bolj se je ogreval za odhod v Zagreb ali Padovo, kjer se je želel seznaniti z italijanskimi stališči glede meje z Jugoslavijo.²⁹ Ker pa so jugoslovansko-avstrijska pogajanja 19. januarja zaradi vprašanja nadaljnje jugoslovanske zasedbe Velikovca že skoraj propadla, je Miles le pristal na posredovanje.³⁰ Ali ga je k temu res nagovoril Peter-Pirkham, kot se je slednji kasneje v

²⁴ Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 136.

²⁵ Več o graški konferenci Luka Sienčnik, *Koroški plebiscit 1920* (Maribor, 1987) (dalje: Sienčnik, *Koroški plebiscit*), str. 201–213.

²⁶ Pečar, *Die Stellung*, str. 369–370.

²⁷ "Iz 46. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani z dne 15. januarja 1919", *Slovenec*, 19. 1. 1919, št. 15, str. 7; "Dnevne vesti", *Slovenski narod*, 18. 1. 1919, št. 15, str. 4.

²⁸ Pečar, *Die Stellung*, str. 378–380.

²⁹ Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 137.

³⁰ Gigler, *Die Berichte*, str. 40–41.

enem od spominskih zapisov v zvezi s tem pohvalil, niti ni tako pomembno.³¹ Dejstvo je, kot je že v svoji doktorski disertaciji ugotovila Tamara Griesser-Pečar, da so bili Avstrijci na graških pogajanjih v diplomatskih spretnostih precej bolj veščji od Slovencev.³² Peter-Pirkham je namreč spretno izkoristil položaj, ko noben od slovenskih pogajalcev ni bil vešč angleščine, da se je prelevil v tolmača in si s tem pridobil Milesovo zaupanje. Kasneje je prav Peter-Pirkham še večkrat nastopil kot nevaren protiigralec Slovencem v različnih vlogah in pri tem kombiniral poznavanje angleščine, francoščine in italijanščine z uglajenim obnašanjem nekdanjega avstro-ogrskega častnika.³³

Janko Brejc, predvojni voditelj koroških Slovencev, ki je prav v tistih dneh prevzemal posle predsednika Deželne vlade za Slovenijo, se je graških pogajanj kasneje spominjal z veliko mero grenkobe, ko je opisoval njeno predzgodovino:

Ko so bili namreč v novoletni noči 1919 Nemci naše slabotne čete vrgli čez Dravo in Freibach, so se na pobudo Nemcev samih, ki so se bili svojega nepričakovanega uspeha bržčas sami ustrašili, pričela pogajanja za premirje, ki so se vodila v Gradcu. Sredi teh pogajanj sta se pojavila ameriška častnika [pod]polk[ovnik] Miles in poročnik King v Ljubljani, kjer sta bila kot zastopnika Amerike nadvse prisrčno sprejeta. Prvotno se sploh ni vedelo, v kakšni misiji prihajata, potem sta prišla previdno na dan z željo, da bi se rada poučila glede naših mej vobče, skrbno pa sta se ogibala povedati, katera naših meja ju prav za prav zanima. Ker se potemtakem ni moglo domnevati, da prihajata uprav zaradi Koroške, so naši strokovnjaki začeli najprej s pojasnjevanjem našega stališča glede zapadne meje. Američana sta pojasnjevanja ves dan potrpežljivo poslušala, zraven trdovratno molčala, drugi dan pa iz Ljubljane izginila in se na splošno začudenje pojavila v Gradcu pri pogajanjih za premirje. Sedaj je postalo jasno, da sta prišla v Ljubljano gledat na politično vreme – zaradi Koroške. V Gradcu sta kratek čas poslušala pogajanja, potem pa se sama ponudila za razsodnika, ki naj bi na licu mesta na Koroškem določila začasno demarkačno mejo.³⁴

V čem je bilo bistvo Milesovega predloga? Predlagal je, da bi s pritegnitvijo po enega zastopnika sprtih strani prepotoval Koroško in preučil razporeditev prebivalstva. Na podlagi te ocene bi se nato določila demarkacijska črta

³¹ Peter-Pirkham, "Meine außenpolitische Tätigkeit", str. 583.

³² Pečar, *Die Stellung*, str. 376.

³³ Prim. Peter-Pirkham, "Meine außenpolitische Tätigkeit", str. 583, 590 in 592.

³⁴ Janko Brejc, "Od prevrata do ustave", v: *Avstrijski in jugoslovanski državni problem. Tri razprave Janka Brejca iz prelomnega obdobja narodne zgodovine*, ur. Andrej Rahten (Ljubljana, 2012), str. 21–74 (dalje: Brejc, "Od prevrata do ustave"), tu str. 29. Brejc je v citiranem besedilu pomotoma zamenjal zgodovinarja Coolidgea z Johnom Calvinom Coolidgeom, 30. predsednikom ZDA (1923–1929).

med avstrijsko in jugoslovansko vojsko. Slovenska stran je s težavo pristala na takšen predlog. Miles in King sta poskušala pomiriti Slovence s tem, da jima bo dodeljen tudi slovenski zaupnik. Na konferenci so tudi sklenili, da se za začasno demarkacijsko črto določi tista, ki je v skladu s trenutnimi pozicijami obeh vojska.³⁵

Slovensko časopisje je sprva poročalo, da sta Milesov predlog "obe stranki pozdravili z veseljem".³⁶ V imenu slovenske delegacije se je pod osnutek *Graške pogodbe* podpisal Grafenauer, ki je bil v tistem trenutku od Slovencev edini prisoten. Toda za to dejanje ni imel ne pooblastila ljubljanske vlade, še manj pa beograjske, ki se je takrat šele uveljavljala na severozahodu nove države. Brejc je v tej odločitvi nekdanjega sobojevnika s koroške politične scene takoj prepoznal usodno napako:

Naravno, da nobena stranka te ponudbe ni mogla a limine odkloniti in naša delegacija še celo ne, ker je Amerika spadala med naše antantne prijatelje in zaščitnike, od kojih smo se smeli po pravici nadejati prijateljske pomoči, ne pa zahrbtnega izdajstva. Takoj se je videlo, da njihova posredovalna akcija ni bila spontana, ampak pripravljena. Kajti potem, ko sta obe stranki principialno pristali na ameriško intervencijo, sta gospoda takoj predložila popoln, že nadrobno izdelan načrt razsodiščne pogodbe, ki naj bi jo obe stranki podpisali. Nemci so se nekajobotavljali, toda zdi se, da le navidezno, da bi šli Slovenci tem zanesljiveje na lim. In tako se je res zgodilo, da je v imenu slovenske delegacije poslanec Fran Grafenauer, ki je bil trenutno od članov naše delegacije edini navzoč, pod ta dokument postavil svoj podpis, ne da bi počakal direktiv Deželne vlade. Gospod Grafenauer se je pač tudi zanesel na domnevano prijateljstvo Američanov in je vsled tega dvoumni tekst razsodiščne pogodbe optimistično tolmačil v zmislu naših želja. In je tudi res, da bi bili po sami stilizaciji razsodiščnega predloga ameriški razsodniki, če bi bili hoteli, demarkacijsko črto lahko tako določili, da bi bili mi vsaj v glavnih potezah prišli na Koroškem na svoj račun. /.../ Iz tega besedila, ki poudarja, da se mora demarkacijska črta, četudi ne v detajlu, pa vendar v velikih potezah na narodnost prebivalstva ozirati, se ni moglo spoznati, da bi ameriška gospoda utegnili take slovenske okraje kakor so Ziljska dolina, ves Rož z beljaško okolico vred, Osojnica z ostalo celovško okolico in ves okraj Velikovec odkazati nemški upravi. Vendar sem, ko sem se z vsebino razsodiščne pogodbe bliže seznanil, takoj sumil, da za stvarjo tičijo Nemci sami in da Američani vede ali nevede opravljajo njihov posel. Poznejši dogodki so to sumnjo tudi opravičili. Kljub temu se pa Deželna vlada ni mogla odločiti, da bi Grafenauerjev podpis

³⁵ "Točke premirja na Koroškem", *Slovenec*, 21. 1. 1919, št. 16, str. 1.

³⁶ "Z naše severne meje", *Slovenski narod*, 20. 1. 1919, št. 16, str. 2.

preklicala in razsodiščno ponudbo ameriške delegacije naknadno odklonila, ker kljub sumnji vendar ni mogla domnevati, da bosta Američana na celi črti potegnili na nemško stran.³⁷

Tudi Coolidge sprva sicer ni bil ravno navdušen nad samovoljno odločitvijo Milesa, a z morebitno zavrnitvijo njegove – že javno izrečene – posredovalne pobude ni želel škodovati rojakovi avtoriteti. Čeprav ga je močno skrbela morebitna negativna reakcija državnega sekretarja Roberta Lansinga, je vseeno 20. januarja 1919 sporočil v Pariz, da podpira Milesovo arbitražo. Postavil je samo pogoj, da ima pravico do njene potrditve še pred njeno objavo. Istega dne je po Brejčevem navodilu na Dunaj prispel tudi Žerjav, a Coolidge ni uspel omehčati, da bi osnutek pogodbe spreminjali. Šef ameriške misije se je namreč skliceval, da je Grafenauer osnutek že podpisal. Žerjav je lahko dosegel zgolj imenovanje dodatnega člana komisije, ki naj bi znal slovensko.³⁸ Coolidge je v ta namen iz Prage poklical Roberta J. Kernerja. A tudi to potezo domnevne naklonjenosti Slovencem je Coolidge takoj nevtraliziral, ko je naročil, naj se v Gradec, kamor je bil postavljen sedež Milesove komisije, odpravi tudi major Lawrence Martin kot geografski izvedenec.³⁹ Od omenjene četverice je naklonjenost slovenskim zahtevam izražal zgolj Kerner, profesor slavistike na univerzi v Misuriju, ki je imel češke družinske korenine in je pred vojno tudi študiral na Dunaju. Seveda mu to ni prinašalo simpatij na avstrijski strani.⁴⁰

Toda pred odhodom na Koroško je Milesova komisija usodno posegla v dogajanja na Štajerskem. Če je njen prvi obisk v Mariboru in okolici 20. januarja 1919 še minil brez incidentov, je teden dni kasneje prerasel v pravo tragedijo.

"Kako nepomembna zadeva je Maribor..."

Že sama napoved Milesovega poizvedovanja po Koroški je vlila novega upanja tudi Nemcem na nekdanjem Spodnjem Štajerskem. V ameriški komisiji so videli eno od zadnjih, če ne že kar zadnjo priložnost, da nevtralizirajo posledice

³⁷ Brejc, "Od prevrata do ustave", str. 30. Brejca je sicer najbolj skrbel naslednji del arbitražne pogodbe, ki se je v nemščini glasil: *"Insoferne als Übereinstimmung darüber besteht, dass diese Linie nicht die endgültige Grenze darstellt, sondern nur die Trennungslinie zweier Verwaltungen für die gegenwärtige Zeit, so ist es klar, dass bei deren Festlegung kein Versuch gemacht zu werden braucht, sie allen Details der schwierigen Nationalitätenfrage anzupassen, dass aber andererseits diese Linie die Frage in grossen Zügen berücksichtigen muss, und vor Allem, dass sie durch die natürlichen geographischen Bedingungen des Terrains so klar definiert ist, dass kein Irrtum sich darüber ergeben könne."*

³⁸ Sienčnik, *Koroški plebiscit*, str. 211.

³⁹ Gigler, *Die Berichte*, str. 40–42.

⁴⁰ Peter-Pirkham, "Meine außenpolitische Tätigkeit", str. 585.

pravočasno, da mu je lahko šel nasproti in se srečal z njim med Špiljem in Strazami.⁴² Milesa sta spremljala King in Kerner, hkrati z Američani pa sta prispela radgonski podžupan Kamniker in tajnik graške trgovske zbornice dr. Beran, ki naj bi služil za tolmača. Mariborski policijski komisar Ivan Senekovič je kasneje v spominskem zapisu takole opisal Milesovo pot:

Potovanje je šlo vzdolž levega brega Mure iz Spielfelda do Radgone in je bilo, kakor so kazali vsi zunanji znaki, z avstrijske strani skrbno pripravljeno, da se vidno dokumentira nemški značaj krajev in pokrajine. Kajti v vseh krajih, skozi katere je vodila pot, so plapolale raz hiš in tudi dreves vsenemške zastave.⁴³

V Cmureku in Radgoni se je Miles seznanil z razmerami pod jugoslovansko upravo, pri čemer mu je Maister "dajal vsa potrebna obvestila". Popoldan je sledil obisk Maribora, kjer se je Miles srečal s predstavniki štajerskega obmejnega poveljstva ter zastopniki obeh narodnosti.⁴⁴ Najpomembnejši dogodek je bil nedvomno pogovor z zastopniki mariborskih Slovencev in Nemcev v Maistrovi pisarni. Miles je iz poslušanja lahko samo razbral, da so njihova stališča diametralno nasprotna, večurna konferenca pa se je končala brez rezultatov. Miles se je izognil arbitražnemu izrekanju, pristal pa je na predlog, da mu vsaka stran poda vsaka svojo spomenico. Preden se je vrnil v Gradec, je Miles obljubil, da bo v Maribor prišel še enkrat čez teden dni, ko se bo peljal na Koroško.⁴⁵ S tem pa je očitno zbudil novo upanje tudi mariborskim Nemcem.

Kot je Miles zapisal 22. januarja 1919 v poročilu Coolidgu, je imel premalo časa za podrobnejšo oceno problema razmejitve na Štajerskem, a kot ključno je označil vprašanje pripadnosti Maribora. Pri tem je opazil, da imata strani diametralno nasprotni stališči, čeprav se zdi, da je avstrijskim argumentom verjel manj kot slovenskim: Maribor je označil zgolj kot otok sredi slovenskega prebivalstva, ki kljub nemškim trditvam o kontinuirani poselitvi ob železnici nima neposredne povezave s strnjenim nemškim etničnim ozemljem na severu. Po drugi strani pa je ugotavljal, da obstaja cona z izrazito mešanim prebivalstvom, v kateri razmejitev po narodnostnih kriterijih naj ne bi bila možna, zato bi bilo potrebno uporabiti geografske in ekonomske. Čudno se mu je zdelo, da prebivalstva ni možno ločiti po imenih, saj je v pogovorih srečeval na slovenski strani predstavnike z nemškimi, na avstrijski pa s slovenskimi priimki. Prav tako

⁴² "Ameriška misija na slovenski meji", *Slovenec*, 21. 1. 1919, št. 16, str. 1; "Ameriška misija na Štajerskem", *Slovenski narod*, 21. 1. 1919, št. 17, str. 1–2.

⁴³ Ivan Senekovič, "Sedemindvajseti januar 1919 v Mariboru", *Kronika slovenskih mest* 3, št. 1 (1936), str. 59–64; št. 2 (1936), str. 110–114 (dalje: Senekovič, "Sedemindvajseti januar"), tu str. 60.

⁴⁴ "Ameriška misija na slovenski meji", *Slovenec*, 21. 1. 1919, št. 16, str. 1.

⁴⁵ Senekovič, "Sedemindvajseti januar", str. 60–61.

med kriterije razmejitve naj ne bi bilo mogoče uvrstiti jezika, saj so prebivalci večinoma "poliglotti". Miles je podrobno opisal stališča štajerskih oblasti glede delovanja Maistrove vojske na ozemljih, ki jih je terjala Avstrija. Glede Maistra je Miles zapisal kar nekaj komplimentov. Dobil je vtis, da ima opraviti s "perfektnim tipom vojnega avanturista", ki naj bi bil "močan, odločen, energičen in bister". Hkrati pa je poudaril, da avstrijski Nemci v njem vidijo "trdega tirana".⁴⁶

Miles bi se sicer moral nato odpraviti na Koroško, a se je namesto tega skupaj s Kingom za nekaj dni vrnil v Zagreb. Šlo je le za kratek intermezzo pred novim obiskom Maribora. Zanimivo pa je, da se je v tistih dneh na podobni misiji na Moravskem že nahajal Wilsonov tajnik George Creel, ki naj bi po obisku Krakova, Prage, Dunaja in Budimpešte prišel tudi v Jugoslavijo, kjer bi še posebej proučeval narodnostne razmere na severu države.⁴⁷ Očitno so takrat Američani kazali velik interes za nekakšen diplomatski turizem na območju nekdanje habsburške monarhije. Da so bile pri tem njihove simpatije bolj na strani avstrijske republike, bi morali slovenski politiki videti tudi na podlagi izkušenj. Že 9. januarja 1919 so bila namreč v Ljubljani pogajanja med Pogačnikovo vlado in ameriško delegacijo pod vodstvom majorja Amosa J. Peasleeja o ponovnem odprtju železniške povezave med Trstom in Dunajem. Slovenske pogajalce je razburila italijanska najava, da so pripravljene z vojsko ščititi dva železniška transporta na Dunaj dnevno. Tega pa Slovenci niso hoteli dovoliti, češ da se na Dunaju ne držijo določil premirja in nočejo spustiti v Slovenijo soli, sladkorja, petroleja in vžigalic. Peaslee je poskušal delovati pomirjevalno, da naj v Ljubljani pripravijo spomenico o avstrijskem nespoštovanju premirja, transporte z živili z nekdanjo prestolnico pa kljub temu dovolijo.⁴⁸ To pa vsekakor ni bil edini primer solidarnosti ameriške republike z avstrijsko, čeprav bi njene simpatije morale na podlagi izkušenj iz prve svetovne vojne verjetno bolj odražati zaveznitvo s Kraljevino Srbijo in njeno jugoslovansko naslednico.

22. januarja 1919 se je po poročanju slovenskega časopisja v Mariboru začela "silovita agitacija Nemcev in nemškutarjev proti Jugoslaviji". Mariborčanom so agitatorji namreč razdeljevali izjave, tiskane na rdečem papirju, da naj se opredelijo za Nemško Avstrijo ali Jugoslavijo. Pri tem so se pobudniki plebiscita sklicevali na "naročilo ameriške komisije". Policija je nekaj zbiralcev izjav aretirala in jih izgnala prek meje.⁴⁹

Miles, ki se je iz Zagreba vrnil v Gradec, je bil močno zaskrbljen zaradi nape-

⁴⁶ Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 139–140.

⁴⁷ "Ameriško odposlanstvo"; "Wilsonov tajnik pride v Jugoslavijo", *Slovenec*, 24. 1. 1919, št. 19, str. 5.

⁴⁸ Kurt Bednar, *Der Papierkrieg zwischen Washington und Wien 1917/18* (Innsbruck, 2017), str. 387.

⁴⁹ "Silovita nemška agitacija proti Jugoslaviji", *Slovenec*, 24. 1. 1919, št. 19, str. 3. Napetost na Štajerskem je še povečala vest o vdoru koroških brambovcv v hribovsko občino Sobota v slovenjgraškem okraju 20. januarja 1919, ki so aretirali učitelja Vollmajerja in ga odpeljali na Koroško ("Koroški Nemci vdrli na Slovensko Štajersko", *Slovenec*, 24. 1. 1919, št. 19, str. 3).

tosti na Štajerskem. Kot je razvidno iz poročila Coolidgeu 24. januarja 1919, so ga informirali o "precejšnjem vznemirjenju" in "krepitvi slabih občutkov" med avstrijskimi Nemci in Jugoslovani v Mariboru. Slutil je, da je bila to posledica njegovega prejšnjega obiska Maribora 20. januarja. Čeprav je Miles izrecno poudaril, da na tem sestanku ni bilo govora o kakršnemkoli plebiscitu, so ga – kljub dvema prisotnima tolmačema – očitno mariborski Nemci razumeli drugače. Začeli so priprave na plebiscit brez odobritve jugoslovanskih oblasti, ki so reagirale z aretacijami nekaterih vpletenih. Čeprav na sestanku 20. januarja torej po njegovih trditvah ni bilo govora o plebiscitu, so mariborski Nemci očitno dobili celo vtis, da imajo glede tega njegovo podporo. V omenjenem poročilu, ki ga je za Coolidgea napisal 24. januarja, je Miles samoopravičevalno zapisal, da so napetosti bodisi rezultat delovanja tistih, ki želijo zlorabiti njegov takratni obisk, ali pa "neumnega nesporazuma".⁵⁰

A razmere so ostale napete in so se samo še zaostrovale. 24. januarja 1919 je o dogajanjih na južni meji razpravljal tudi štajerski deželni zbor v Gradcu. Zagovorniki plebiscita so se sklicevali na domnevno Milesovo napotilo, da mu v osmih dneh odgovorijo na vprašanja, zastavljena ob obisku Mariboru 20. januarja. Del nemškonacionalnih poslancev pa je tudi zahteval, naj sporna ozemlja zasede ameriška vojska.⁵¹ 25. januarja so jugoslovanski varnostni organi izvedle aretacije tudi v okolici Špilja in Šentilja, kjer so po poročanju *Slovenca* "nemški hujskači" agitirali proti Jugoslaviji in zbirali podpise za Nemško Avstrijo.⁵² Že dva dni kasneje pa se je jasno pokazalo, kakšni so bili nameni pobudnikov zbiranja podpisov.

27. januarja 1919 je ob obisku Milesove komisije v Mariboru prišlo do izgrediv, ki so v nemški publicistiki znani kot "krvava nedelja", čeprav je bil tistega dne ponedeljek. Na tem mestu nimamo namena rekonstruirati celotnega tragičnega dogajanja, ki si zasluži posebno obravnavo, zanima pa nas seveda Milesova vloga. Pravzaprav Miles sploh ni prišel v Maribor, da bi proučeval tamkajšnje razmere, ampak je imel sestanek s slovenskimi izvedenci za Koroško.⁵³ Vseeno so nemški protestniki pod vodstvom nekdanjega župana Johanna Schmidererja, ki je bil na čelu mariborske občine do začetka januarja,⁵⁴ želeli izročiti Američanom improvizirane glasovnice z zahtevo po priključitvi mesta Avstriji. Med izgredi je mestni požarni stražnik na stolpu stolnice celo razobesil

⁵⁰ Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 141.

⁵¹ "Nemci hočejo v Mariboru izvesti plebiscit", *Slovenski narod*, 25. 1. 1919, št. 21, str. 2.

⁵² "Aretirani nemški hujskači", *Slovenec*, 26. 1. 1919, št. 21, str. 2. Zaradi resnosti položaja se je s posebnim razglasom, s katerim je obsodil agitacijske aktivnosti graške vlade, moral oglasiti tudi Maister ("General Maister slovenskim vojakom", *Slovenec*, 26. 1. 1919, št. 21, str. 2).

⁵³ "Ameriško poslanstvo v Mariboru", *Slovenec*, 28. 1. 1919, št. 22, str. 1.

⁵⁴ Prim. Aleksandra Berberih-Slana, "Uprava v Mariboru 1919–1929. Mestna občina", *Studia Historica Slovenica* 6, št. 2–3 (2006), str. 421–444, tu str. 422.

Mariborski Glavni trg v prevratnem času (UKM)

veliko nemško zastavo. Pritisk množice je bil vseskozi na robu incidenta. Slovenske varnostne sile so morale posredovati, ko je bil na tla zbit policijski komisar Senekovič. Med intervencijo je po uradnih podatkih obležalo osem mrtvih in več deset ranjenih.⁵⁵ Miles se je od demonstrantov ogradil in v pogovoru z mariborskim okrajnim glavarjem Srečkom Lajnsičem izjavil, da ni nikoli naročil kakršnegakoli štetja glasov. Poleg tega je pohvalil slovensko upravo in demonstracij ni želel vzeti na znanje.⁵⁶

Miles je o mariborskih dogodkih napisal tudi poročilo Coolidgeu, pri čemer se zdi, da so se njegovi prvi vtisi bolj skladali s slovenskimi pojasnili, kasneje pa se je začel bolj nagibati na avstrijsko stran. Da so zunaj demonstracije, je Miles izvedel sredi pogovorov s slovenskimi izvedenci glede Koroške. Avstrijski predstavnik Peter-Pirkham mu je sugeriral, naj množico nagovori in jo s tem pomiri. Miles je pojasnil Maistru, da so bili protesti organizirani brez njegove vednosti in da ne bi rad ogrožal generalove avtoritete. Poudaril je, da ZDA še niso priznale jugoslovanske vlade, da pa ima "faktična vlada" v Mariboru odgovornost dobrega upravljanja. Od Maistra je zahteval besedo, da po njegovem odhodu ne

⁵⁵ "Demonstracije v Mariboru", *Slovenec*, 29. 1. 1919, št. 23, str. 1; Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 150; Hartman, "Prevrat", str. 214–215.

⁵⁶ "Priznanje ameriške misije Slovincem", *Slovenec*, 28. 1. 1919, št. 22, str. 1.

bo izvajal represalij, kar mu je general zagotovil. Slednji se je tudi strinjal, da se Miles pokaže na balkonu. Američan je verjel, da se je s tem položaj umiril. Toda ravno ob koncu kosila, ko je hotel že oditi, je prišla novica o žrtvah streljanja. Miles je verjel razlagi Maistrovega častnika, ki je poročal, da je do streljanja prišlo, ker je množica zbila po tleh poveljnika policije, nato pa so vojaki začeli brez ukaza streljati. To je kasneje v avtu potrdil tudi eden od Milesovih šoferjev, ki je bil sicer "Avstrijec po rodu in simpatijah". Po drugi strani je bil Miles kritičen, ker so Jugoslovani, kot je v poročilih striktno opredeljeval tudi Maistrove vojaške, postavili mitraljeze namerno tja, kamor je bila največja verjetnost nastanka težav. A tudi takšno ravnanje je poskušal razumeti, češ da poznajo Jugoslovani samo "ta bolj pruski način upravljanja". Je pa v svojem poročilu Coolidgeu Miles tudi ugotovil, da Maister za incident ni bil neposredno odgovoren, saj sta zanj izvedela skupaj ob koncu kosila.⁵⁷

Kljub temu se je ponekod v avstrijski publicistiki uveljavila trditev, da je kar Maister osebno ukazal streljati.⁵⁸ Če je Miles obsojal demonstrante, ker so bili tako "nori", da so "tvegali krvoproilitje", pa je bil po drugi strani prepričan, da bi se slednjemu lahko izognili, če bi bili Jugoslovani v svojih varnostnih ukrepih zmernejši. Kaan in člani graške vlade so bili po Milesovem mnenju ob novicah iz Maribora zelo razburjeni. Skupaj s Kingom sta štajerske oblastnike vseskozi prepričevala, naj umirjajo položaj, toda mariborski Nemci so bili s svojim provokativnim ravnanjem "zelo neumni".⁵⁹ Da odgovornosti za krvave dogodke predstavniki velesil niso pripisovali Maistru, dokazuje tudi obisk člana francoske misije iz Zagreba majorja Monteguja 29. in 30. januarja v Mariboru. Montegu je namreč Maistru zagotovil vso podporo.⁶⁰ Še bolj ekspliciten pa je bil v enem od kasnejših spominskih zapisov Martin:

V Mariboru ni bilo nobenega pokola. Kar se je zgodilo, je enako, kot bi se lahko v Coblenzu v letih 1918/19, če bi Nemec zbil ameriškega častnika na tla in bi bil prenapeti narednik soočen z nevarnostjo, da mu nasilna množica odvzame mitraljez. /.../ Ljudje so v Mariboru umrli brez potrebe, ko so poskušali pokazati mojim tovarišem in meni, da so domoljubni Avstrijci. Jugoslovanskih čet ni bilo kriviti, Američanov na obisku ni bilo kriviti; toda to ne obudi mrtvih v življenje.⁶¹

Kot je razvidno iz korespondence Janka Mačkovška, enega od ključnih slovenskih ekspertov na mirovni konferenci, so prve vesti o dogodbah v Maribo-

⁵⁷ Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 142–143.

⁵⁸ Heinz Richter, *Unsere Grenze im Süden: 1919–1991* (Graz, 1993), str. 43.

⁵⁹ Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 144–145.

⁶⁰ "Francoski major v Mariboru", *Slovenec*, 31. 1. 1919, št. 25, str. 4.

⁶¹ Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 150.

ru dospele v Pariz že naslednji dan, izhajale pa so iz avstrijskih virov.⁶² Zaradi vesti iz Maribora se je tudi Coolidge na Dunaju znašel pod velikim pritiskom. Državni urad za zunanje zadeve ga je zaprosil, naj posreduje v Pariz avstrijsko noto z zahtevo, da Antanta zasede Maribor. Coolidge note ni poslal naprej, a je željo posredoval z lastnim telegramom. V pismu Milesu 1. februarja 1919 je potarjal, da je težko pričakovati od ljudi na Dunaju spoznanje, "kako nepomembna zadeva je Maribor, če se jo primerja s številnimi drugimi zahtevami zaveznikom, da pošljejo vojake in policijo po svetu". Izrazil je upanje, da se bo mariborsko prebivalstvo postopno umirilo. Zanimiva pa je Coolidgeova ugotovitev, da bodo mariborski dogodki vplivali na Milesovo delo na Koroškem "v pravi smeri".⁶³

2. februarja 1919 je Maister poročal o svojih vtisih glede Milesove komisije ljubljanski vladi. Da prihajajo člani ameriške misije na Štajersko, je Maister izvedel od Kaana, ki mu je poslal poziv, naj pošlje spremljevalca ob njenem obisku v Cmureku in Radgoni. Maister se je odločil, da se tja odpelje kar osebno. S tem je po lastnih besedah preprečil, da bi bila misija informirana samo s strani Kamnikerja, "ki je eden glavnih hujskačev". V Cmureku in Radgoni je Maister videl "razobešenih vse polno nemških zastav". Sklepal je, da za tem stojijo graške oblasti: "Vse te akcije se vodijo iz Gradca po deželnem glavarju Kaanu, ki se zelo trudi pridobiti ameriško misijo za Nemce. Ameriško misijo zadržujejo v Gradcu po cel teden in jo vabijo po trikrat na dan v različne družbe." Sicer člani misije nanj niso naredili dobrega vtisa: "Gospodje so zelo rezervirani; referent Miles ne reče nikdar ne da ne ne, King pa sploh ne izpregovori besedice." Pozitivno se je izrazil glede profesorja Kernerja, ki je bil po očetu Čeh, po materi pa Nemec. Z Maistrom je govoril češko, že od prej pa je poznal Bogumila Vošnjaka. Po Maistrovem mnenju naj bi bil pri Coolidgu zelo vpliven, Slovincem pa je dejal: "Verujte mi, da bom zastavil vse svoje sile za Vaše interese na mirovni konferenci v Parizu."⁶⁴ Kot se je kasneje pokazalo po koncu Milesove koroške turnee, zgolj Kernerjeva podpora ni zadostovala.

O mariborskih dogodkih se je King še 24. februarja 1919 pogovarjal tudi z

⁶² Mačkovšek se je v pismu soprogi pritoževal, da je za mariborske dogodke izvedel le iz avstrijskih virov: "Ravnokar čitam, da so v Mariboru nemiri. Poročilo je iz Dunaja in pravi, da je 50 ranjenih in 8 mrtvih. Drugega ne objavlja. Kakor vidiš, zopet drug vir, samo naš ne. Doma se pa najbrže zanašajo, da bodo naši delegati čudeže delali, ko nič ne vedo in jim ničesar ne pošljejo." (Narodna in univerzitetna knjižnica, Ostalina Janka Mačkovška, pismo Janka Meti Mačkovšek, 28. 1. 1919.)

⁶³ Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 146. Prim. Peter-Pirkham, "Meine außenpolitische Tätigkeit", str. 584–585. Čeprav Miles za incident ni krivil Maistra, pa so po zatrjevanju Petra-Pirkhama krvavi dogodki v Mariboru na podpolkovnika pustili precejšen vtis, ko je nadaljeval pot na Koroško. Ta ugotovitev – podobno kot Coolidgeov namig o "pravi smeri" – deluje v bistvu kot sugestija, da je Miles želel mariborsko afero uravnotežiti s prijaznejšim odnosom do avstrijskih zahtev na Koroškem. Po Mollovem mnenju, ki povzema raziskave Beera in Staudingerja, pa gre dvomiti, če so bili Američani res pod tako velikim vtisom zaradi krvavih dogodkov v Mariboru (Moll, "Die 'blutende Wunde'", str. 302).

⁶⁴ Ribnikar, *Sejmi zapiski*, I, 323.

Dušanom Kalafatovićem, načelnikom operativnega oddelka vrhovne koman-
de v Beogradu. Zanimivo je, da je Kalafatović v pogovoru zavrnil vsakršno odgo-
vornost za delovanje generala Maistra, češ da je slednjega imenovalo poveljstvo
v Zagrebu, "sestavljeno večinoma iz častnikov jugoslovanske krvi in lojalnosti,
ki so bili med vojno v avstrijski armadi". Izrecno je poudaril, da Maister v času
streljanja v Mariboru ni bil pod poveljstvom srbskega generalštaba. Kalafatović
se je amerškemu kolegu pohvalil, da bo tudi na severozahodu države kmalu
vzpostavljen red, saj je bil tja poslan general Krsta Smiljanić: "Prestiž srbskih
oficirjev bo nevtraliziral tendenco dela slovenskih in hrvaških častnikov in
vojakov, ki se ne zmenijo dosti za vlado, ki je bila doslej bolj ideja kot dejan-
ska oblast."⁶⁵ Kljub temu, da se je Kalafatović v pogovoru z Milesovim kolegom
Kingom v bistvu odrekel Maistra, pa je Smiljanić slednjega v govoru ob njunem
prvem srečanju v Mariboru 23. januarja izpostavil za zgled.⁶⁶

Že pred tem pogovorom Kinga s Kalafatovićem je beograjska vlada pod
vodstvom Stojana Protića ugotovila, da Deželna vlada za Slovenijo sploh ni bila
pristojna za podpis *Graške pogodbe*.⁶⁷ A tudi ta sklep je bil sprejet prepozno, saj
je Milesova komisija že opravila večino svojega dela, predno so se uspeli zginiti
v Beogradu.

Oblikovanje Milesovega poročila

Po mariborski tragediji 27. januarja 1919 je Miles nadaljeval pot na Koroško, da
izpelje arbitražo. Avstrijci so potegnili dobro potezo in komisiji dodelili Petra-
-Pirkhama, ki je Milesa spoznal že na graških pogajanjih. Žerjav naj bi bil po
pričevanju njegovega vladnega kolega Albina Prepeluha predlagal za sloven-
skega člana komisije Ivana Šveгла. Podjetni Gorenjec bi znal gotovo s pridom
izkoristiti izkušnje, ki si jih je nabral kot dolgoletni avstro-ogrski konzul v ZDA.

⁶⁵ Gigler, *Die Berichte*, str. 131–133. V poročilu, ki ga je King napisal na podlagi pogovora s Kalafatovićem, je ugotavljal tudi šibko povezanost različnih delov nove kraljevine. Menil je, da država še ni organizirana, zato Slovenci in Hrvati "počnejo, kar želijo". Na Beograd naj bi se obračali samo, če kaj potrebujejo, če pa podpore ne dobijo, naj bi bili "besni". Ameriški častnik je zato menil, da jugoslovanska vlada nujno potrebuje mednarodno priznanje, če želi imeti prestiž in nadzor nad Slovenci in Hrvati. Po Kingovem mnenju naj bi bila srbska vojska edini državni faktor, katerega moč sega tudi na Slovensko.

⁶⁶ Smiljanić je v govoru na mariborskem kolodvoru odgovoril na Maistrov pozdrav z veliko kompliment: "Gospod general! V izredno čast si štejem, da imam priliko, Vas spoznati. Ves slovanski jug se ozira s ponosom na generala Maistra. Veseli nas, da imamo na najsevernejši točki naše Jugoslavije moža, ki skupno s svojimi vzornimi častniki in pogumnim moštvom tako krepko in uspešno brani enega najlepših kosov naše slovenske domovine pred grabežljivim sovragom. Bodite uverjeni, da sem pripravljen, žrtvovati vse do zadnje kaplje krvi za Vas, brate Slovence, na meji. Še enkrat ponavljam, da smo na jugu vsi ponosni na Vas, krepka naša predstraža na slovenskem Štajerju." ("General Smiljanić v Mariboru o obrambi naših meja", *Slovenski narod*, 24. 1. 1919, št. 20, str. 3).

⁶⁷ Sienčnik, *Koroški plebiscit*, str. 211.

"Nemški izgreedi v Mariboru", *Slovenski gospodar*, 30. 1. 1919, št. 5, str. 1 (dLib)

V času delovanja v konzularni službi je namreč Švegel spoznal tudi Coolidgea, pa tudi Milesovo ime mu ni bilo neznano, saj je njegov oče poveljeval vojnemu korpusu v Chicagu, ko je bil tam tudi Švegel. Slednji je tudi vedel, da je bil Milesov oče Nelson znan poveljnik v pohodih proti Indijancem.⁶⁸ Toda Brejc, "ki ni trpel nobenega vmešavanja v svoje koroške posle", se je odločil, da bo imenoval Ehrlicha.⁶⁹ Sicer se je Švegel odpravil na Koroško, a ga je takoj po prihodu v

⁶⁸ Andrej Rahten, *Med Kakanijo in Wilsonio. Poklicne in politične preizkušnje Hansa Schwegla alias Ivana Švegla* (Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2018) (dalje: Rahten, *Med Kakanijo in Wilsonio*), str. 124.

⁶⁹ Albin Prepeluh, *Pripombe k naši prekratni dobi* (Ljubljana, 1938) (dalje: Prepeluh, *Pripombe*), str. 213.

zasneženi Dravograd Ehrlich vpričo Milesa odslovil, češ da nima tam kaj iskati.⁷⁰ Naloga Petra-Pirkhama je bila s tem še lažja, saj bi mu lahko prav Švegel spričo svojih bogatih ameriških izkušenj nevarno konkuriral v boju za naklonjenost ameriških članov komisije. Tako pa je Peter-Pirkham spletel pravo mrežo okoli njih, Martin ga je celo označil za prijatelja, izkazalo pa se je tudi, da je sorodstveno povezan s Kingom. Če k temu dodamo še njegovo zaupno komuniciranje s Coolidgeom, ki ga je pogosto obiskoval na Dunaju, je nebogljenost improvizirane slovenske diplomacije bila še toliko bolj očitna.⁷¹

Brejc je kasneje v svoji znani spominski študiji vseeno hvalil Ehrlichovo prizadevnost med potovanjem Milesove komisije po Koroški:

Tako je prišlo do uprav "ameriške" turneje gg. Milesa in Kinga sredi zime v avtomobilih vzdolž Koroške, po glavnih cestah se vozeč in med potjo ljudi, ki so jih slučajno srečali, izprašujoč – ne po narodnosti, če so Slovenci ali Nemci, ampak po politični orientaciji, če so za Avstrijo ali za Jugoslavijo. Ustavila sta se razen v Celovcu še v par večjih krajih, kamor so Nemci iz vseh krajev nagnali svoje privrženke, dočim za podeželske naselbine, kjer bi mogel naš slovenski narodni živelj priti bolj do veljave, nista kazala nobenega zanimanja. Zaman so bila vsa prizadevanja dr. Lamberta Ehrlicha, ki je kot zastopnik Deželne vlade spremljal komisijo na tem potovanju. Iz poteka potovanja je bilo videti, da bo razsodiščni izrek za nas neugoden in zato smo končno smeli beležiti kot svoj uspeh, da smo formalni razsodiščni izrek preprečili. Kljub temu pa je to Milesovo potovanje po Koroškem postalo za koroške Slovence usodno zaradi tega, ker je pozneje Wilson svojo sodbo o Koroški opiral prav na mnenje teh svojih ameriških "strokovnjakov", katerim je slepo zaupal. Nemci so vojno za Koroško dobili z ameriško pomočjo.⁷²

Ameriška komisija je Koroško prevozila v dveh avtomobilih od 28. januarja do 6. februarja 1919.⁷³ Opravila je številne nenapovedane obiske koroških krajev in bolj ali manj spontano spraševala Korošce, v kateri državi bi radi živeli. Po pričevanju koroškega slovenskega narodnjaka Franca Resmana je Milesova skupina naletela celo na domačina, ki se je še vedno navduševal nad staro

⁷⁰ Rahten, *Med Kakanijo in Wilsonio*, str. 124.

⁷¹ Pečar, *Die Stellung*, str. 380.

⁷² Brejc, "Od prevrata do ustave", str. 30–31.

⁷³ Prim. Sienčnik, *Koroški plebiscit*, str. 214–229.

Avstrijo in cesarjem.⁷⁴ Miles in King sta kasneje zapisala, da naj bi bila Ehrlichu ravno njegova duhovniška obleka omogočala "zelo ugoden položaj, da izve za Jugoslavijo naklonjena mišljenja med slovenskim prebivalstvom".⁷⁵ A to je bila uradna ugotovitev. Drugo vprašanje pa je, kakšen vtis je asketski katoliški duhovnik dejansko naredil na protestantska oficirja, ki sta se verjetno bolje kot v njegovi družbi počutila v spremstvu uglajenega avstrijskega častnika. S tem v zvezi ne gre izključiti namigov, ki jih najdemo v Šveglvi avtobiografiji, da naj bi bil Miles bolj kot nad Ehrlichovimi suhoparnimi predavanji o koroških razmerah navdušen nad tem, da so mu "v Celovcu laskale avstrijske aristokratinje".⁷⁶ Da je takrat 37-letni Miles morda res podlegal čarom Korošic, izhaja tudi iz Ehrlichovega pripovedovanja, da je bil ameriški častnik Slovincem po poti po Zgornjem Rožu do Vrbe "še kar naklonjen", nato pa so bile njegove simpatije vedno bolj na avstrijski strani. Kot beremo v Resmanovih spominih, se je govorilo, da so k spremembi Milesovega mnenja takrat "pripomogle tudi mlade Mößlacherjeve hčere".⁷⁷ Brejčev vladni kolega Vladimir Ravnihar je bil še bolj neposreden, ko je kasneje na enem od političnih shodov razsodbo Američanov cinično pokomentiral z besedami: "Šampanjec v Gradcu in nemške demivierges so priborile Nemcem ta uspeh!"⁷⁸

Da so Avstrijci znali bolje poskrbeti za udobje ameriških častnikov, verjetno ni dvoma. Toda zgolj sklicevanje na čare domnevnih "lahkoživk" je bil le nekoliko prelahkoten izgovor za vse težave, ki jih je v procesu razmejevanja imela slovenska stran. Sploh pa so v avstrijskih vladnih krogih takrat že vse stavili na odločitev v Parizu. O tem priča tudi odgovor dunajskega urada za zunanje zadeve na protest jugoslovanske vlade zaradi avstrijske namere, da izvede parlamentarne volitve tudi na spornem obmejnem ozemlju. V noti 22. januarja je urad za zunanje zadeve zagotovil jugoslovanski strani, da bo počakal na odločitev mirovne konference in da v prehodnem obdobju ne bo izvajal oblastvenih pristojnosti na spornem ozemlju.⁷⁹

⁷⁴ V spominih Franca Resmana najdemo namreč naslednje zanimivo pričevanje: "V tistih dneh smo tudi zvedeli, da se bo pripeljala skozi Gornji Rož ameriška plebiscitna komisija pod vodstvom polkovnika Milesa in bo ljudi na vaseh in tudi ob cesti spraševala, kdo je za Avstrijo in kdo za Jugoslavijo. Šel sem tisti dan po cesti do Brnce in nazaj, pa jih ni bilo. Sestra Katrej pa je šla drugi dan pomagat bratu Tevžu, ki je imel v Ločah gostilno v najemu. Ta dan so se pa pripeljali tam mimo in se tudi ustavili. Spremljal jih je tudi dr. [Jambert] Ehrlich in še neki Avstrijec. Res so spraševali tam zbrane ljudi. Vse je bilo za Jugoslavijo, samo neki Bartelmej iz Zgornje Koroške, ki je bil ta dan pri Pložu na obisku, je bil seveda za Avstrijo. Tudi Gašperča s Pečnice so grede ustavili. Ta pa jim je rekel, da je Slovenec, zna pa prav tako tudi nemško in bi najraje spet imel staro Avstrijo s cesarjem vred." (Franc Resman, *Rod pod Jeko* (Celovec, 1971) (dalje: Resman, *Rod*), str. 122).

⁷⁵ Kuhar, "Poglavje", str. 107.

⁷⁶ Rahten, *Med Kakanijo in Wilsonio*, str. 124.

⁷⁷ Resman, *Rod*, str. 122.

⁷⁸ "Položaj v Parizu in naša bodočnost", *Slovenski narod*, 12. 6. 1919, št. 137, str. 2.

⁷⁹ "Odgovor slovenske vlade Nemški Avstriji", *Slovenec*, 7. 2. 1919, št. 31, str. 3.

Na podlagi desetdnevne turneje po Koroški so Američani pripravili obširno dokumentacijo, ki je v zgodovino pisju znana kot *Milesovo poročilo*. A že Kuhar je v svoji standardni študiji ugotovil, da bi bilo ustrezneje govoriti o več poročilih, saj jih gradivo o predlogih za razmejitveno črto vsebuje šest.⁸⁰ Miles in King sta videla najprimernejšo mejo v gorskem masivu Karavank. Njuno stališče je na podlagi geografskih kriterijev delil tudi Martin, medtem ko se je Kerner v ločenem mnenju edini zavzel za razmejitveno črto po Dravi. A odločilno je bilo, da je Kernerjevemu stališču oporekal Coolidge in poslal v Pariz predlog, naj bodo meja Karavanke. Ta dejstva so bila v zgodovino pisju že večkrat poudarjena. Ko je teritorialna komisija za romunske in jugoslovanske zadeve, ki jo je vodil André Tardieu, 2. marca 1919 prvič razpravljala o avstrijsko-jugoslovanski meji, je temelj ameriškega stališča predstavljalo prav *Milesovo poročilo*.⁸¹ Manj znano pa je, da so *Milesovemu poročilu* sledili še trije dokumenti, ki pa se niso več ukvarjali zgolj z razmejitveno črto, ampak so že govorili kar o stalni meji. Prav ti pa so prinašali tudi dosti stališč o štajerskem razmejitvenem problemu.⁸² Kako bi se torej Američani lotili njegovega reševanja? Kakšna so bila priporočila Milesove komisije glede razmejitvene problematike na Štajerskem?

Če je Miles trdil, da si je njegova komisija na Koroškem ustvarila "kar dober vpogled" v mejno vprašanje, je 12. februarja 1919 v poročilu Coolidgeu glede Štajerske skupaj s Kingom in Martinom samokritično priznal, da je bilo njihovo delo tam zelo kratko in premalo podrobno. S tega vidika se je lahko posluževal samo "analogije med Štajersko in Koroško", ki pa je bila za slovenske politike enako nesprejemljiva. Miles je namreč videl tudi na štajerskem primeru dilemo med "krvjo" in "željami ljudi". Odločno je odsvetoval, da bi se meja določala po krvnem kriteriju, ampak se je treba ravnati po "naravni meji". Tako bi za mejo postavil Pohorje, Dravo, Slovenske gorice in Muro, kar pomeni, da bi Avstriji pripadla tako Maribor kot Radgona. Zavedal se je, da bi se Avstrijci morali v tem primeru odpovedati Ptuj, a je menil, da je takšna rešitev vendarle pravična. Po njegovem mnenju naj bi bil namreč Maribor v svojem bistvu tako avstrijski, kot je Ptuj slovenski. Menil je, da ločitev Ptuja od Maribora ne bi znatno vplivala na gospodarski razvoj, saj bi se vzpostavila po naravni poti dva centra, Ptuj z gravitacijo na jug, Maribor pa še naprej na sever.⁸³

Da bodo mnenja trojice Miles–King–Martin naklonjena Avstrijcem tudi

⁸⁰ To so bila: skupno poročilo Milesa in Kinga o metodologiji določanja razmejitvene črte (2. 2. 1919), njuno poročilo o tehničnem opisu razmejitvene črte (7. 2. 1919), Martinovo ločeno poročilo (8. 2. 1919), poročilo Milesa in Kinga o podrobnih razlogih za predlagano črto (9. 2. 1919), Kernerjevo ločeno poročilo (9. 2. 1919) in Coolidgeov končni arbitražni odlok (17. 2. 1919) (Kuhar, "Poglavje", str. 103–104).

⁸¹ Grafenauer, "Slovenska Koroška", str. 329.

⁸² Kuhar, "Poglavje", str. 146–148.

⁸³ Beer in Staudinger, "Grenzziehung", str. 147–148.

glede predloga stalne meje na Štajerskem, ni bilo verjetno za nikogar presenečenje. Nerodno za jugoslovansko stran pa je bilo v ameriških priporočilih sedaj tudi Kernerjevo mnenje, saj je po analogiji s Koroško sedaj tudi za Štajersko kot mejo predlagal Dravo. To pa je bilo v štajerskem primeru za Slovence precej bolj neugodno kot v koroškem, kjer so bili pripravljeni Kernerjev kompromisni predlog takoj podpisati. Tudi Coolidge je ostal zvest svojim simpatijam do avstrijskih zahtev. Še več, v končnem predlogu, ki ga je 14. februarja 1919 poslal v Pariz jih še bolj razkril in jih pokazal sedaj tudi pri razmejitvi na Štajerskem. In to kljub temu, da je sam priznaval, da je bilo poizvedovalno delo članov Milesove komisije tam manj zanesljivo:

Sicer niso opravili podobnega dela tudi za štajersko območje, toda problemi so si toliko podobni, da jim ne delajo nobenih težkoč, razpravljati o vprašanju na podlagi analognih zaključkov, dasi za Štajersko ne z isto gotovostjo. Naj bo njihovo dokazno gradivo še tako nepopolno, kolikor se mene tiče, mislim, da so v boljšem položaju kot kdorkoli drug, staviti mirovni delegaciji nepristranske in strokovne predloge. Dvomim, da bi katerakoli druga zavezniška velesila razpolagala z dokaznim gradivom enake vrednosti.⁸⁴

Zatrjevanja zagovornikov Milesove arbitraže o nepristranskosti in pravičnosti niso mogla zakriti simpatij do avstrijskih ozemeljskih zahtev, ki so bile tudi v sozvočju z namerami italijanske diplomacije. Toda na slovensko srečo je bila tudi končna odločitev glede Štajerske pridržana odločevalcem na pariški mirovni konferenci, kjer so Jugoslovani lahko računali na močno podporo Francozov.

Odmevi na posredovanje "nekega Mistra Coolidgea"

Na mirovni konferenci so bile reakcije na *Milesovo poročilo* večinoma negativne. Celo znotraj ameriške delegacije so bili številni zadržani, najbolj ostro pa je proti Milesovi samovoljni akciji nastopil general Tasker Howard Bliss.⁸⁵ Po Prepeluhovem pričevanju se je moral Brejc vseeno "pošteno potiti, da je preprečil vsaj formalni izrek rabsodbe" Milesove komisije.⁸⁶ V ta namen je slovenska vlada poslala v Pariz Ehrlicha. 5. marca 1919 je nato francoski zunanji minister Stéphen Pichon zaradi "delovanja nekega Mistra Coolidgea" protestiral pri Američanih. Ker so tudi sami člani ameriške delegacije obsodili samovoljno

⁸⁴ Kuhar, "Poglavje", str. 148.

⁸⁵ Gigler, *Die Berichte*, str. 43.

⁸⁶ Prepeluh, *Pripombe*, str. 214.

Coolidgeovo akcijo, ki ni imela vladne odobritve, je poročilo Milesove komisije ostalo v predalih.⁸⁷

A kmalu se je pokazalo, da ima Wilson o Coolidgeovih in Milesovih prizadevanjih precej boljše mnenje. Kljub temu, da se je ameriška delegacija Milesovemu poročilu uradno odrekla, ga je potem Wilson pri obravnavanju koroškega vprašanja na konferenci pridno uporabljal in se nanj celo skliceval. To je spoznal tudi Brejc, ko je na čelu posebne slovenske deputacije konec maja 1919 prispel v Pariz, da bi preprečil razpis plebiscita za Koroško.⁸⁸ Da je pravzaprav glavni jugoslovanski nasprotnik v koroškem vprašanju Wilson osebno, je razočaran ugotavljal v pismu, ki ga je 1. junija 1919 napisal Žerjavu, takrat podpredsedniku njegove vlade:

Dragi g. doktor! Ko bi Vam hotel samo približno točno sliko o položaju podati, moral bi napisati precejšnjo brošuro. Vsaka ura prinaša drug položaj. Zato je vse, kar je bilo še včeraj aktualno, zgolj za zgodovinarja. Danes vemo tole: Naš nasprotnik na Koroškem je sam Wilson, ki pravi (to je dognano), da je on dal Kor[oško] študirati, da je dobro poučen o njej, da ve, da so tam Slovenci, da pa ti Slov[enci] ne želijo ničesar drugega, nego da postanejo Avstrijci.⁸⁹

Za razliko od Milesovega gradiva o Koroški, ki je pristalo v predalu samo formalno, pa je očitno brez podpore ostal manj znani del njegovih ugotovitev, vezanih na Štajersko. Vseeno se zdi, da so bila tudi Milesova priporočila glede Štajerske del diplomatskih pogovorov v Parizu. O tem priča pogovor, ki sta ga 7. marca 1919 o Milesovem poročilu imela Žolger in profesor Émil Haumont, svetovalec francoskega premiera Georgesa Clemenceaua. Mačkovšek je vsebi-

⁸⁷ Prim. Grafenauer, "Slovenska Koroška", str. 342–343; Kuhar, "Poglavje", str. 151–153.

⁸⁸ Znano je, da je posebno deputacijo pod vodstvom Brejca in ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča 5. junija 1919 v Parizu sprejel celo Wilson, kar je bila zasluga nekdanjega avstro-ogrškega konzula in nesojenega člana Milesove komisije Ivana Šveгла. O delovanju slovenskih odposlancev v Parizu je nastalo kar nekaj spominskih zapisov, ki so večinoma znani tudi v historiografiji. Kot beremo v dnevniku ljubljanskega sodnika Frana Milčinskega, je bil Švegl neke vrste "mentor" članov delegacije. Pred vsakim sestankom jih je menda pregledal, ali so pravilno oblečeni in urejeni: "S temi čevlji ne morete iti. Salonske suknje se nosijo le ob pogrebih (smoking!). Čisto morate biti obriti, drugače vam to Amerikanec bolj zameri, nego ako mu svojca ustrelite pred hišo!" Škofu je priporočil, da se je moral vsakokrat obleči v najbolj slavnostna oblačila, pri čemer je menda napravil tako imeniten vtis, da so ga naslavljali kar s kardinalom. Škof si je zlasti prizadeval, da bi vplival na pobožnega maršala Ferdinanda Focha, "navajajoč, da so Slovenci pobožni, nemški Korošci pa brezbožni". Foch je povedal, da je sicer že bilo izdano povelje, da jugoslovanska vojska ne sme zasesti Celovca, "toda koliko povelj se izda in se ne posluša". Tako je Foch pripomogel, da so Jugoslovani vkorakali v Celovec. Milčinski je zabeležil tudi dve anekdoti o Brejcu. Slovenski premier si menda ni mogel zapomniti francoske besede za številko 68 svoje sobe, v restavraciji pa se je "hudoval nad močno dekoltiranim ženstvom". Pomiril pa ga je kar sam škof, češ "da je to pač tukaj tako običajno in da ljudje tega niti ne zapazijo". (Fran Milčinski, *Dnevnik 1914–1920*, ur. Goran Schmidt (Ljubljana, 2000), str. 425–426).

⁸⁹ ARS, AS 1655, Fond Gregorja Žerjava, Pismo Janka Brejca Gregorju Žerjavu, 1. 6. 1919.

no Žolgerjevega pogovora s Haumontom strnil v svoj dnevnik z veliko zaskrbljenostjo:

Informacije, ki jih je podal, so za našo severno mejo porazne. /.../ Poročilo, ki ga je oddal znameniti Miles, je povzročilo v subkomisiji za teritorialne zadeve mnenje, da bi bila naša najbolj naravna meja na severu Drava. Miles je v svojem poročilu menda celo zapisal, da so celo ljudje na južnem bregu te reke, ki nočejo ničesar slišati o Jugoslaviji. Prekmurje bi seveda odpadlo in tudi Medžimurje. Situacija je tudi radi tega silno težka, ker glasuje dosledno ena sila vedno in povsod proti nam. Francozi so nam naklonjeni, vendar se Tardieu ne more kot predsednik pokazati, da je odločno na tej ali oni strani. Amerikanci se držijo Milesovega referata in Angleži jim celo utegnejo pritrditi.

Po Mačkovškovem mnenju je Haumont te informacije zaupal Žolgerju "kot naš prijatelj". Haumont in Žolger sta skupaj iskala protiargumente, ki bi nevtralizirali Milesove teze. Mačkovška je najbolj skrbela trditev, "da mora biti Drava meja že radi tega, da imajo Nemci železniško zvezo (takozvano koroško progo)". Mačkovšek je bil odločno proti, češ da je "seveda ta argument sploh šepav in smešen, kajti železnico rabi vendar narod, ki ob nji živi". Poleg tega pa naj bil takšen argument tudi "neumen in kaže silno površnost ali pa zavratnost: železnica teče vendar od Maribora pa do Grabštajna po južnem bregu Drave".⁹⁰

Glede razmejitve na Štajerskem so podobno stališče zagovarjali tudi italijanski diplomati. Zastopniki italijanske kraljevine so po pričevanju Ravniharja, ki je z Brejčevu deputacijo obiskal Pariz in se o tem tudi sam prepričal, delovali izrazito pristransko, da je bilo "opaziti dolge prste italijanske v naši štrni".⁹¹ Če so pri koroškem vprašanju Italijani Wilsona na koncu radi podprli, pa so se glede Štajerske njihova mnenja razhajala. Vsaj dokler je bil ameriški predsednik osebno prisoten v Parizu, so bili Jugoslovani glede Štajerske v precej boljši pogajalski poziciji.⁹²

O Milesovem delovanju je v začetku aprila 1919 izšla v *Slovincu* zelo kritična ocena:

Amerikanci, se je reklo, bodo po Wilsonovem receptu ločili narod od naroda, a prišli so z laškim nožem ter hoteli nas prerezati prav na amerikansko-trust-ski

⁹⁰ ARS, AS 1164, škatla 1344, Dnevnik Janka Mačkovška, I, 7. 3. 1919.

⁹¹ "Položaj v Parizu in naša bodočnost", *Slovenski narod*, 12. 6. 1919, št. 137, str. 2.

⁹² Seveda pa ne gre spregledati, da so se mnenja med Wilsonom in italijanskimi državniki še bolj razhajala glede jadranskega vprašanja, saj ameriški predsednik ni pristal na priznanje *Londonskega pakta* iz leta 1915. Izjema je bila Južna Tirolska, kjer je bil pripravljen popustiti italijanskim pritiskom že v začetku januarja 1919 (Marion Dotter in Stefan Wedrac, *Der hobe Preis des Friedens. Die Geschichte der Teilung Tirols 1918–1922* (Innsbruck – Wien, 2019), str. 114).

način samo Nemcem v prid. Herod in Pilat: Nemec in Lah sta od tistega dne sklenila entente cordiale na podlagi sacro egoismo.⁹³

Približno takšna podoba ameriškega častnika se je ohranila tudi v kasnejši slovenski publicistiki, ki se deloma odraža tudi v historiografiji. Nasprotno je značilno, da je Milesova podoba v avstrijski publicistiki in tudi v večini zgodovinskih del izrazito pozitivna, na trenutke celo herojska. Njegova intervencija na graških pogajanjih je dobila legendarne razsežnosti, kot izhaja tudi iz spominskega zapisa člana njegove komisije Martina iz leta 1929. Ta slikoviti opis nastopa podpolkovnika, ki je bil "ogromen, moder, pogumen in nesebičen Amerikanec", se nam je ohranil tudi v Kuharjevem slovenskem prevodu:

Govoril je [Miles] v vojaški, robati francoščini, ki se je naučil v Chicagu in jo potem uporabljaš po vzorcu Rusov ali Balkancev. Ker ni razumel ne nemško in ne slovensko, so ga kot Amerikanca zvesto poslušali. Dejal jim je: "Fantje, pogledajte. Ne vidim, zakaj bi se še naprej med seboj pobijali. Saj vem, da tudi vi nočete vojne. Sicer pa itak vsi veste, da bi vam to prineslo grom in blisk od očakov v Parizu, vsem, enim in drugim. /.../" Na to so se lepo vsedli, napisali sporazum na košček papirja in ga podpisali. Tako je [pod]polkovnik Miles s tem koščkom papirja rešil Bog ve koliko človeških življenj.⁹⁴

Milesov šef Coolidge je zapustil Dunaj 22. maja 1919, saj je bil poklican v Pariz, da tam pomaga ameriški mirovni delegaciji. Tudi v Parizu ni skrival svojih simpatij do Avstrije, kar je bilo razvidno iz njegovega prizadevanja za korekcijo na spodnjeavstrijski meji s Češkoslovaško.⁹⁵ Tudi Milesu arbitražno delovanje ni škodovalo pri nadaljnji karieri. Vrhunec njegove službene poti je bilo 1. maja 1940 imenovanje za vodjo vojaške obveščevalne službe (MID). V tej funkciji je bil po japonskem napadu na Pearl Harbor izpostavljen številnim očitkom glede pomanjkljive obveščevalne podpore, ki da je povzročila znano vojaško katastrofo. A na zaslišanjih v kongresu se je znal dobro zagovarjati.⁹⁶

Miles je od leta 2000 skupaj z Wilsonom in Coolidgeom ovekovečen na

⁹³ "Naš Korotan. Slovenija sebi in za Jugoslavijo", *Slovenec*, 4. 4. 1919, št. 77, str. 3.

⁹⁴ Kuhar, "Poglavje", str. 100–101.

⁹⁵ Gigler, *Die Berichte*, str. 43 in 46–47.

⁹⁶ Siegfried Beer, "Sherman Miles – vor und nach Kärnten 1919. Anmerkungen zu einer hauptsächlich nachrichtendienstlichen Karriere in der US-Armee", v: *Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die Geschichtsforschung*, ur. Hellwig Valentin (Klagenfurt, 2002), str. 309–317, tu 311–312.

spomeniku pred poslopjem koroške deželne vlade v Celovcu.⁹⁷ Kljub analogiji, ki se poraja na prvi pogled, razlogov za postavitev podobnega obeležja v Mariboru seveda ni. Milesovo dvoumno ravnanje pred in med "krvavim ponedeljkom" 27. januarja 1919 ni pripomoglo k umiritvi demonstrantov, prej nasprotno. In če je bil na Koroškem določen plebiscit na podlagi dela Milesove komisije, je vendarle dejstvo, da je pariška mirovna konferenca sprejela to odločitev zaradi Wilsonovega vztrajanja. Brez osebne podpore Wilsona bi *Milesovo poročilo* res ostalo v predalu tudi dejansko in ne samo formalno. Če pa bi ameriški predsednik upošteval tudi priporočila Coolidgea in Milesa o razmejitvi na Štajerskem, ki so bila naklonjena avstrijski republiki, bi bila tudi usoda Maribora lahko drugačna.

Andrej Rahten

"CHAMPAGNE IN GRAZ AND GERMAN DEMIVIERGES" – EVALUATION OF THE ACTIVITIES OF LIEUTENANT COLONEL SHERMAN MILES IN STYRIA IN 1919

SUMMARY

Historiography has repeatedly stressed that, following the disintegration of the Habsburg Monarchy, the decisive role in determining the border line in Carinthia was played by the American Lieutenant Colonel Sherman Miles. It is well known that the American President Thomas Woodrow Wilson, the most influential statesman at the Paris Peace Conference of 1919, rested his decision regarding the Carinthian plebiscite precisely on Miles' Report. The operations

⁹⁷ Peter-Pirkham je v spominskem članku zabeležil tudi anekdoto, da ga je nekoč eden od znanih koroških deželnozborskih poslancev oštel, češ da "Kulič" glede na priimek sploh ni Američan, temveč Jugoslovan. Seveda je spretni diplomat, ki je gradil velik del svojih uspehov prav na komunikaciji s šefom ameriške dunajske misije, ob tem samo prizanesljivo molčal (Peter-Pirkham, "Meine außenpolitische Tätigkeit", str. 587).

of the Miles Commission therefore figure in historiography mainly in connection with the Carinthian question during the diplomatic negotiations at the Paris Peace Conference. Much less known, however, is the part that Miles played in the Styrian border dispute, which this article brings into focus by drawing on Austrian and American, as well as Slovene sources.

The Miles Commission carried out its work within the framework of a wider American study group for Central Europe, led from Vienna by a distinguished professor of history at Harvard, Archibald Cary Coolidge, who arrived to Europe at the end of 1918. Although he was officially appointed chair of the American study group in Vienna, Coolidge's competences are not entirely clear, as his mission had an official status, but not also a diplomatic one. Coolidge sent some of his colleagues to the capitals of countries that emerged in the territory of the late Habsburg Monarchy. The commission thus obtained branch offices in Budapest, Prague, Warsaw, and Zagreb. The command of the branch office in Zagreb was taken over by Lieutenant Colonel Sherman Miles and Lieutenant LeRoy King. Coolidge collected the reports from the branch offices and forwarded the selected information to the American delegation in Paris.

Coolidge appointed Miles and King as observers in the border dispute between Austria and Yugoslavia. The decision was made amidst heightened tensions on the Carinthian front, whereas in mid-January 1919, Miles spontaneously offered to act as a mediator in the Yugoslav-Austrian negotiations in Graz. He proposed to travel through Carinthia and assess the atmosphere among its population in the company of one representative from either side in the dispute. The resulting assessment would provide the basis for the provisional demarcation of the border line between the Austrian and Yugoslav armies. Reluctantly, the Slovene side ultimately agreed to such a proposal.

The mere announcement that Miles was to conduct an inquiry into Carinthia instilled new hope in the ethnic German population of the former Lower Styria. In their eyes, the American commission was one of the last – if not the last – opportunity to neutralize the consequences of measures taken by General Rudolf Maister. At the request of the Styrian provincial government, Miles first set out to Maribor on 20 January 1919 and also scouted its surroundings. Before his second visit, the German inhabitants of Maribor already started to organize a plebiscite for Austria. When in Maribor on 27 January 1919, the Miles Commission ran into riots, which erupted when German protesters, led by the former Mayor Johann Schmiderer, tried to hand over to the Americans improvised ballots demanding for the city to be incorporated into the Republic of German Austria. The tensions culminated in shooting, which claimed several casualties among the protesters. However, Miles rejected wishes of the Styrian Germans to act also as arbiter regarding the border delimitation in Styria.

After the Maribor affray, Miles continued to Carinthia to carry out the arbi-

tration. The commission passed through Carinthia in two automobiles in a journey that lasted from 28 January to 6 February 1919. The Americans compiled extensive documentation, in which they primarily presented proposals for drawing the demarcation line in Carinthia, which was to run along the Karawanks massif. What is less known is that the members of the Miles commission also brought forth a solution for the delimitation of the border in Styria. Although Miles conducted a far less extensive field research here, his assessment of the situation rested heavily on the analogy with Carinthia. More specifically, in line with presumably economic criteria, he drew a border line that ran along the Pohorje mountain range, the Drava River, the Slovenske gorice hills, and the River Mura, thus envisioning the incorporation of both Maribor and Radkersburg into Austria. If this was to be the case, Austria would clearly have to renounce the city of Ptuj; however, he considered such a solution to be just. Whereas Wilson heeded Miles' opinion regarding Carinthia and championed the Carinthian plebiscite, he listened to the Yugoslav arguments regarding the demarcation of the Styrian border. If the American president had followed the pro-Austrian recommendations of the Miles commission on the Styrian issue as well, Maribor might have well met a different fate.

VIRI IN LITERATURA

ARS – Arhiv Republike Slovenije, AS 1164, škatla 1344, Dnevnik Janka Mačkovška.

ARS – Arhiv Republike Slovenije, AS 1164, škatla 1346.

ARS – Arhiv Republike Slovenije, AS 1655, fond Gregorja Žerjava

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica, Ostalina Janka Mačkovška.

ÖStA – Österreichisches Staatsarchiv Wien, Archiv der Republik (AR), Auswärtige Angelegenheiten, Neues Politisches Archiv, Liasse Personalia, karton 383, mapa Richard Marckhl.

Milčinski, Fran, *Dnevnik 1914–1920*, ur. Goran Schmidt (Ljubljana, 2000).

Sejmi zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Dežel-nih vlad za Slovenijo 1918–1921, I–III, ur. Peter Ribnikar (Ljubljana, 1998, 1999 in 2002).

Slovenec – Ljubljana, letnik 1919.

Slovenski narod – Ljubljana, letnik 1919.

.....

Bednar, Kurt, *Der Papierkrieg zwischen Washington und Wien 1917/18* (Innsbruck, 2017).

Beer, Siegfried in Eduard G. Staudinger, "Grenzziehung per Analogie. Die Miles-Mission in der Steiermark im Jänner 1919. Eine Dokumentation", v: Karner, Stefan in Schöpfer, Gerald (ur.), *Als Mitteleuropa zerbrach. Zu den Folgen des Umbruchs in Österreich und Jugoslawien nach dem Ersten Weltkrieg* (Graz, 1990), str. 133–152.

Beer, Siegfried, "Sherman Miles – vor und nach Kärnten 1919. Anmerkungen zu einer hauptsächlich nachrichtendienstlichen Karriere in der US-Armee", v: Hellwig, Valentin (ur.), *Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die Geschichtsforschung* (Klagenfurt, 2002), str. 309–317.

Berberih-Slana, Aleksandra, "Uprava v Mariboru 1919–1929. Mestna občina", *Studia Historica Slovenica* 6, št. 2–3 (2006), str. 421–444.

Brejc, Janko, "Od prevrata do ustave", v: Rahten, Andrej (ur.), *Avstrijski in jugoslovanski državni problem. Tri razprave Janka Brejca iz prelomnega obdobja narodne zgodovine* (Ljubljana, 2012), str. 21–74.

Burz, Ulfried, "Historiografische Bruchlinien zwischen Wien und Kärnten – Dokumente zur 'Abwehrkampf'-These", v: Hellwig, Valentin (ur.), *Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die Geschichtsforschung* (Klagenfurt, 2002), str. 113–149.

Coolidge, Archibald Cary, *Die Vereinigten Staaten als Weltmacht. Eine Betrachtung über internationale Politik* (Berlin, 1908).

Coolidge, Archibald Cary, *Ten Years of War and Peace* (Cambridge, 1927).

- Dotter, Marion in Wedrac, Stefan**, *Der hohe Preis des Friedens. Die Geschichte der Teilung Tirols 1918–1922* (Innsbruck–Wien, 2019).
- Fräss-Ehrfeld, Claudia**, "Die Berichte der Miles-Mission bezüglich der endgültigen Grenze in Kärnten", *Carinthia I* 165 (1975), str. 255–266.
- Gigler, Christine M.**, *Die Berichte der Coolidge-Mission im Jahr 1919. Die mitteleuropäischen Interessen der Vereinigten Staaten von Amerika nach dem Ersten Weltkrieg* (Klagenfurt, 2001).
- Grafenauer, Bogo**, "Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919", v: Pleterski, Janko, Ude, Lojze in Zorn, Tone (ur.), *Koroški plebiscit. Razprave in članki* (Ljubljana, 1970), str. 295–378.
- Griesser-Pečar, Tamara** *Die Stellung der slowenischen Landesregierung zum Land Kärnten*, doktorska disertacija, Universität Wien (Wien, 1973).
- Hartman, Bruno**, "Prevrat v Mariboru 1918/1919", *Studia Historica Slovenica* 2, št. 1 (2002), str. 179–227.
- Jenuš, Gregor**, "Štajersko vprašanje in vloga dr. Franca Kovačiča na pariški mirovni konferenci", *Studia Historica Slovenica* 9, št. 2–3 (2009), str. 669–690.
- Jenuš, Gregor**, *Ko je Maribor postal slovenski. Iz zgodovine nemško-slovenskih odnosov od konca 19. stoletja in v prevratni dobi*, zbirka Studia historica Slovenica 9 (Maribor, 2011).
- Kromer Fräss-Ehrfeld, Claudia**, *Die Vereinigten Staaten von Amerika und die Frage Kärnten 1918–1920* (Klagenfurt, 1996).
- Kuhar, Alojz**, "Poglavje iz tragedije koroških Slovencev", v: Sušnik, Tone (ur.), *Zbornik o dr. Alojzu Kuharju* (Kotlje, 1993), str. 94–155.
- Lipušek, Uroš**, *Ave Wilson: ZDA in prekranje Slovenije v Versaillesu 1919–1920* (Ljubljana, 2003).
- Moll, Martin**, "Die 'blutende Wunde' im Süden: Eine neue Grenze entsteht", v: Ableitinger, Alfred (ur.), *Bundesland und Reichsgau. Demokratie, Ständestaat und NS-Herrschaft in der Steiermark 1918 bis 1945* (Wien, 2015), str. 289–316.
- Peter-Pirkham, Albert**, "Meine außenpolitische Tätigkeit im Kampfe um Kärnten", *Carinthia I* 150 (1960), str. 582–602.
- Prepeluh, Albin**, *Pripombe k naši prevratni dobi* (Ljubljana, 1938).
- Rahten, Andrej**, *Med Kakanijo in Wilsonio. Poklicne in politične preizkušnje Hansa Schwegla alias Ivana Švegla* (Celovec–Ljubljana–Dunaj, 2018).
- Resman, Franc**, *Rod pod Jepo* (Celovec, 1971).
- Senekovič, Ivan**, "Sedemindvajseti januar 1919 v Mariboru", *Kronika slovenskih mest* 3, št. 1 (1936), str. 59–64; št. 2 (1936), str. 110–114.
- Sienčnik, Luka**, *Koroški plebiscit 1920* (Maribor, 1987).
- Wutte, Martin**, "Die amerikanische Kommission 1919", *Carinthia I* 125 (1935), str. 189–205.

DOI 10.32874/SHS.2019-24
UDC 94(436.5+436.6)"1919":341.38
355.48"1919":929Miles Sh

Author: **RAHTEN Andrej**

Ph.D., Full Professor, Research Counselor
University of Maribor, Faculty of Arts, Department of History
Koroška 160, SI–2000 Maribor, Slovenia
ZRC SAZU
Novi trg 2, SI–1000 Ljubljana

Title: **"CHAMPAGNE IN GRAZ AND GERMAN DEMIVIERGES" –
EVALUATION OF THE ACTIVITIES OF LIEUTENANT COLONEL SHERMAN MILES IN STYRIA IN 1919**

Studia Historica Slovenica

Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 19 (2019), No. 3, pp. 781–814, 97 notes, 5 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper

Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: Sherman Miles, Archibald Cary Coolidge, Paris Peace Conference, Styria, Carinthia

Abstract: The article deals with the activities of the U. S. Lieutenant Colonel Sherman Miles as member of the American study commission in Vienna in the first months of the Paris Peace Conference 1919. Miles' documents on the nationality problems in the border area between the newly established German Austria and the SHS-Kingdom are evaluated. There is special emphasis on the activities of Miles in Styria, based on the research of the Austrian, American and Slovene sources.